

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Studium humanitní vzdělanosti

Náboženská společnost Svědkové Jehovovi

Autorka: **Veronika Krausová**

Vedoucí práce: **doc. Ing. Karel Müller, Csc.**

Bakalářská práce

Praha 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 15. června 2009

Veronika Krausová

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala panu doc. Ing. Karlu Müllerovi, Csc.za odborné vedení mé bakalářské práce, za čas a pozornost, kterou této práci věnoval, a za všechny cenné rady a připomínky, které mi v průběhu psaní poskytl.

Obsah

Úvod.....	5
1. Představení náboženské společnosti Svědkové Jehovovi	7
1. 1 Historie náboženské společnosti Svědkové Jehovovi	7
1. 2 Historie Svědků Jehovových v České republice	10
1. 3 Náboženské ideje Svědků Jehovových	11
2. Jakým způsobem přistupovat ke studiu náboženských skupin?.....	13
2. 1 Církev, sekta nebo mystika?.....	14
2. 2 Nová náboženská hnutí a proč je zkoumat.....	16
2. 2. 1 Charakteristické rysy nových náboženských hnutí	17
2. 2. 2 Atraktivnost nových náboženských hnutí	19
2. 2. 3 Vývoj nových náboženských hnutí	21
2. 3 Historické pozadí vzniku náboženské společnosti Svědkové Jehovovi.....	23
2. 4 Problematika tvorby identity moderního člověka	24
2. 5 Teorie primární a sekundární socializace.....	26
2. 5. 1 Proces resocializace.....	29
2. 6 Hierarchie lidských potřeb	29
2. 7 Mechanismy získávání nových členů.....	31
Shrnutí teoretické části	32
Empirická část.....	33
3. Formulace výzkumného problému	33
3. 1 Výběr výzkumného vzorku	33
3. 2 Technika sběru dat	34
3. 3 Hodnocení kvality výzkumu	35
3. 4 Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat	35
3. 5 Etické otázky výzkumu	36
4. Vlastní výzkum	37
4. 1 Mé první setkání se svědky	38
4. 2 Vzhled sálu Království	38
4. 3 Popis pravidelných aktivit svědků Jehovových	40
4. 3. 1 Průběh nedělního shromáždění	41
4. 3. 2 Průběh sborového studia, teokratické školy a služebního shromáždění	42
4. 3. 3 Popis sjezdového dne	43

4. 3. 4 Památná slavnost	44
4. 3. 5 Kazatelská služba	46
4. 3. 4 Domácí biblická studia	48
4. 4 Popis nonverbálního a verbálního projevu	48
4. 4. 1 Nonverbální komunikace	49
4. 4. 2 Neformální komunikace	50
4. 4. 3 Formální komunikace	50
5. Jak se člověk stává svědkem a průběh rozhovorů	52
5. 1 Vychován/a jako svědek	53
5. 2 Osloven/a v dospělosti	56
5. 3 Osobní zkušenosti svědků, kteří se s vírou seznámili v dospělosti	57
6. Subjektivní hodnocení	63
Závěr	65
Seznam literatury	67
Seznam příloh	69

Úvod

Náboženská společnost svědků Jehovových¹ tvoří organizaci², která působí po celém světě a se kterou se většina lidí už jistě někdy setkala. Její členy vidáme na ulicích a někdy také ve dveřích našich bytů a domů. V médiích se čas od času objevují diskuse týkající se teologické odlišnosti této společnosti od ostatních křesťanských církví a rozhovory o následcích, které z této odlišnosti vyplývají. Pozornost je také věnována formám komunikace s veřejností, které tato náboženská organizace uplatňuje. Přesto je pro většinu lidí tato náboženská společnost obestřena rouškou tajemství. A byla i pro mě až do okamžiku, kdy jsem si v rámci etnomuzikologického semináře vybrala právě tuto skupinu lidí jako téma svého terénního minivýzkumu.

Cílem tohoto semináře bylo naučit se používat v praxi základní postupy terénního výzkumu a poznat určitou skupinu lidí. Zvolila jsem si náboženskou organizaci svědků Jehovových. Mé rozhodnutí bylo motivováno několika faktory. Hlavním a asi nejdůležitějším byla zvědavost, snaha zjistit, kdo jsou ti lidé, kteří se veřejně hlásí k svědkům Jehovovým, čemu věří a jakou roli v jejich životě tato organizace hraje. Dalším důvodem byla slova pana profesora Havelky, který na jedné ze svých přednášek prohlásil, že by bylo zajímavé udělat výzkum právě u svědků.

S koncem semináře však můj zájem o tuto skupinu neskončil. Výsledkem mého zájmu je tato práce, by měla přinést souhrnné informace o náboženské společnosti Svědkové Jehovovi a která se snaží o popsání toho, jak svědkové získávají nové členy a jakým způsobem poté svědkové referují o důvodech, které je vedly k rozhodnutí stát se členy Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi. Cílem této práce není hodnotit způsob života svědků, ani zpochybňovat jejich náboženské názory či přesvědčení. Hlavním záměrem je přinést informace o určité skupině lidí, kteří žijí mezi námi a kteří žijí jinak než „my“ ostatní a to v důsledku víry, kterou přijali.

Východiskem mého zkoumání je sociologicko-antropologická perspektiva. Antropologický přístup s sebou nese potřebu porozumět kultuře jiných lidí, přičemž toto porozumění znamená „odhalit jejich normalnost, aniž bychom umenšovali jejich jedinečnost.“ (Geertz 2000: 24)

¹ tato náboženská společnost je v České republice zaregistrována jako Náboženská společnost Svědkové Jehovovi

² pojmy společnost, organizace či sdružení používám v souvislosti s Náboženskou společností Svědkové Jehovovi pouze jak označení této instituce, které nemá odkazovat na vnitřní strukturu či vztahy mezi svědky

Sociologická perspektiva umožňuje pochopení historického pozadí vzniku náboženské organizace, poskytuje jasná východiska pro analýzu současné společnosti a místa člověka v ní.

V práci postupuji tak, že nejprve využívám obecnější pohledy na zvolenou problematiku. Tím prvním pohledem je pohled historický. Charakterizuji náboženskou společnost svědků Jehovových, vznik této organizace v USA a její počátky v českém prostředí. Následně představuji teoretické koncepce, které se týkají problematiky vstupu jedinců do náboženských skupin obecně a tomu, proč je nadále náboženství pro některé jedince tak přitažlivé. Jedná se zejména o charakteristiku současné společnosti jako výchozího rámce života každého jedince a s tím spojeného hledání vlastního já. Dále se věnuji popisu socializace jako klíčového procesu pro vytváření identity jedince a pokouším se o aplikaci Maslowovy hierarchie potřeb na společnost svědků pro úplnější pochopení faktorů, které mohou hrát roli při rozhodování člověka o tom, zda se má či nemá stát svědkem. Výzkumná část zdůvodňuje zvolenou metodu výzkumu a prezentuje výsledky výzkumu. V závěrečné části je popsán průběh samotného výzkumu, jsou interpretovány jeho výsledky a formulovány odpovědi na výzkumné otázky, které jsou představeny v kapitole 3. *Formulace výzkumného problému.*

1. Představení náboženské společnosti Svědkové Jehovovi

Svědkové Jehovovi patří mezi náboženské skupiny mající křesťanské kořeny. Základem jejich učení je „*protestantismus s viditelnými stopami probuzenecké tradice*“ (Vojtíšek 2004: 98), který je charakterizován biblickým fundamentalismem a řadou prvků zdůrazňujících odlišnost od křesťanských církví. Církev jsou svědky považovány za nepravé kvůli svému odmítání Božího jména v podobě Jehova, kvůli víře v Boží Trojici, kvůli slavení svátků atd. Svědkové sami sebe považují se za hlasatele přicházejícího Božího království, které bude následovat po armagedonské bitvě, která učiní konec „současnému systému věcí“ (Patridge 2006).

Život svědků Jehovových je charakterizován zejména horlivou misijní činností, která je velmi systematicky a podrobně rozpracována a musí se jí účastnit každý člen společnosti podle svých osobních a zdravotních možností a schopností a vykazuje se počtem „odpracovaných hodin“. *„Účelnost a systematickost, která se takto projevuje v misii, je ještě více patrná v jednotném systému učení, který téměř vylučuje možnost samostatného duchovního studia a nezávislého učení mimo instrukce poskytované vedením.“* (Vojtíšek 2004: 98)

Svědkové se do povědomí české společnosti dostali zejména v souvislosti se zmíněnou misijní činností, které se věnují velmi oddaně a s nadšením, a v souvislosti s odmítáním krevních transfuzí. Již méně je však znám jejich důraz na rodinný život a kázeň (Patridge 2006).

1. 1 Historie náboženské společnosti Svědkové Jehovovi

Dějiny svědků Jehovových se začaly psát v poslední třetině 19. století. Zakladatelem této organizace se stala charismatická osoba Charlese Taze Russella (1852-1916), který byl vychován v kongregacionalistické³ domácnosti v USA. Jako mnoho jiných křesťanských chlapců se nemohl smířit s představou, že Bůh odsuzuje milióny lidí k věčnému zatracení. Na základě studia Bible došel k závěru, že po smrti není nic, a toto nic trvá až do druhého příchodu Krista, který se

³ Církevní zřízení kongregačního typu je založeno na názoru, že bohoslužebně shromážděná obec je církví sama o sobě a je nezávislou na vyšších církevních instancích nebo na státní moci. Obec podléhá jedině Ježíši Kristu. Každý sbor tak tvoří samostatnou jednotku a nemá nad sebou žádný nadřízený orgán. Kongregacionalisté odmítají jakékoliv zásahy státu do věcí víry, trvají na úplné odluce církve od státu (<http://spcp.prf.cuni.cz/1-10/benova.htm>, 7. 5. 2009)

ale týká jen věřících. V roce 1870 se Russell spojil s několika známými v Pittsburghu, a utvořil tak skupinu ke studiu Bible.

Russell si mnoho ze svého učení vypůjčil od jiných, např. od mileniánství⁴ a velký vliv na něj měl i Jonas Wendell, pastor adventistické církve⁵, který se domníval, že Kristus se vrátí v roce 1874, když se tak nestalo, posunul Russell návrat Krista v tělesné podobě do roku 1914. Když uplynul i tento rok a k ničemu nedošlo, bylo toto datum alespoň označeno za zlomový rok, ve kterém došlo k „vyčištění božské svatyně“, ke skončení nežidovského věku a počátku přechodného období od lidské vlády k tisícileté vládě Kristově (Barrett 1998).

V roce 1871 se objevilo první číslo časopisu *Siónský maják* (dnes *Strážná věž*) a *Hlasatel Kristovy přítomnosti* a o deset let později byla vytvořena organizace *Watch Tower Bible and Tract Society*. V následujících třiceti letech napsal Russell šest svazků *Studií o Písmu*, které se staly podkladem teologie svědků Jehovových. Russell si také uvědomil, že pouhá četba nestačí, ale že je třeba, aby se čtenáři *Strážné věže* seznámili se svými spoluvěřícími a vzájemně se povzbuzovali. Tak byl zaveden zvyk scházet se alespoň dvakrát týdně, který je dodržován i současné době.

Co se týče prorocství, nečerpal Russell jen z Bible, ale také z rozměrů Velké pyramidy v Gíze, i když ty byly v různých vydáních *Studií o Písmu* udávány různě, aby přenesly odkaz z roku 1874 na rok 1914. Tato tvrzení však svědkové ve svých publikacích popírají nebo je alespoň vůbec nekomentují (Barrett 1998).

Russell zemřel roku 1916 a o dva roky později po mnoha vnitřních střetech v organizaci ho vystřídal Joseph Franklin Rutherford (1869-1942). Všichni ale nového prezidenta nepodporovali a odešli na jeho žádost. Brzy poté začala tato skupina „odpadlíků“ šířit svou rozsáhlou ústní i písemnou kampaň po celých Spojených státech, Kanadě a v Evropě. V důsledku toho se řada sborů badatelů Bible rozštěpila na dvě skupiny, na ty, kteří zůstali věrní společnosti, a na ty, kteří ji opustili.

⁴ tzv. „křesťanství posledních dnů“, stoupenci této církve očekávají druhý příchod Ježíše Krista na zem (Vojtíšek 2007)

⁵ Církev adventistů sedmého dne vznikla a začala působit v 60. letech 19. století v Severní Americe, vychází z učení a zásad Bible, kterou považuje za inspirované Boží slovo. Adventisté očekávají druhý příchod Ježíše Krista a světi sobotu na oslavu Božího stvořitelského díla (Vojtíšek 2004).

Ježíšův příchod byl očekáván také v letech 1920, 1925, 1940 a 1975. Roku 1920 napsal Rutherford, že v roce 1920 dojde k fyzickému návratu Abrahama, Izáka a Jákoba na zem. Připravil pro ně přepychový dům, Beth-Sarim v San Diegu; prozatím v něm bydlel on sám. V současné době svědkové přiznávají, že bylo chybou stanovovat datum konce svět a rezignovali na další určení data příchodu Armagedonu (Barrett 1998).

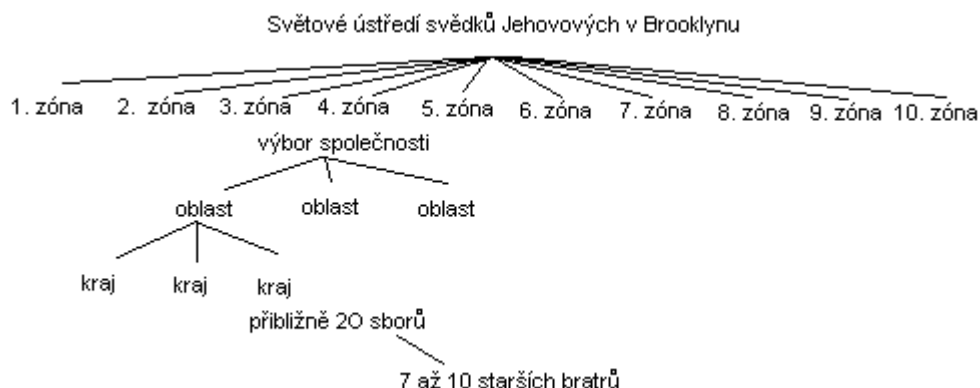
Název Svědkové Jehovovi byl přijat v roce 1931. Roku 1942 nastoupil po Rutherfordovi Nathan Homer Knorr (1905-1977). Nebyl to sice charismatický kazatel jako jeho předchůdci, ale byl skvělým administrátorem a zavedl systematictější šíření evangelia od dveří ke dveřím. Tento muž stál také u zrodu *Svatého Pisma – Překlada nového světa*, což je překlad Bible, který si svědkové sami vypracovali a který se v určitých ohledech odliší od ekumenického překladu, s nímž pracují ostatní křesťanské církve. Práci na překladu se účastnil i Frederick Franze, který se stal po smrti Knorra prezidentem organizace. Po jeho smrti byl řídicí orgán společnosti už tak mocný, že byla prezidentská funkce zrušena.

Svědkové mají důkladně propracovanou organizační strukturu. V roce 1955 byl celý svět rozdělen do deseti zón, každá zóna zahrnuje několik poboček. Na chod celé organizace dohlíží (a celou organizaci také řídí) vedoucí sbor, který pracuje ve světovém ústředí v newyorském Brooklynu. Tento výbor v podstatě určuje to, co se svědkové mají učit (prostřednictvím časopisu *Strážná věž*), jaká pravidla mají dodržovat a jak mají žít svůj život. Jedná se o kolektiv mužů, v jejichž rukou je shromážděn veškerý majetek církve a kteří mají nad organizací absolutní moc (Barrett 1998).

Celý svět je dále rozdělen do deseti zón a v každé z nich je jedna pobočka, ve kterých pracují tzv. výbory, které mají tři až sedm členů a které dohlížejí na „dílo“ v zemích, jež spadají pod jejich pravomoc. Země či území, jež spadá pod danou odbočku, je rozděleno do několika dalších oblastí a tyto oblasti se dále dělí do krajů. Každý kraj tvoří asi 20 sborů. V každém kraji se každoročně konají dva sjezdy. Krajský dozorce navštěvuje obvykle dvakrát za rok každý sbor v kraji, v němž slouží, a pomáhá svědkům organizovat a vykonávat kazatelské dílo v obvodu, který je danému sboru svěřen (*Svědkové Jehovovi* 1993).

Muži, kteří v daném konkrétním sboru plní funkci „starších bratrů“, tvoří řídicí orgán daného sboru a zastupují zájmy vyšších organizačních struktur společnosti. Starší bratři vedou shromáždění, přednáší a dohlíží na dodržování „pravidel“. Mezi jejich pravomoci patří také mi-

mo jiné rozhodování o vyloučení svědka. Tato skupina se skládá ze sedmi až deseti mužů, kteří jsou do této pozice voleni. Mezi jejich další povinnosti patří např. zajištění dostatečného množství literatury, kontrola úklidu a další činnosti spojené s potřebami sboru.

Obr. č. 1 ilustrační schéma struktury organizace

Když ani v roce 1975 svět neskončil, opustilo společnost velké množství členů. V současné době působí svědkové ve více než 236 zemích světa. V roce 2008 měla společnost podle svých údajů 7 124 443 členů.⁶

1. 2 Historie Svědků Jehovových v České republice

První zmínky o svědcích na území Čech a Slovenska pochází z období před první světovou válkou, kdy se začaly scházet skupinky „badatelů Bible“. Od roku 1907 začali do Čech jezdit badatelé z Německa. Po první světové válce byly organizovány první sjezdy. V roce 1927 se dokonce v Praze konal mezinárodní sjezd, kterého se účastnilo asi 1500 osob. První registrace dosáhla společnost na území Československa v roce 1930, kdy zde působily dva spolky: Strážná věž a Mezinárodní sdružení badatelů Bible. V roce 1935 mělo sdružení téměř 1 198 členů. Jeho činnost byla poprvé zastavena v roce 1938. V roce 1939 okupační orgány obsadily kancelář pobočky, zabavily majetek a řada svědků skončila ve věznicích a koncentračních táborech (*Zápis z jednání 2006*).

⁶ údaj týkající se počtu členů je převzat z <http://www.jw-media.org/people/statistics.htm>, (1. 5. 2009)

V poválečném období počet svědků překročil dva tisíce osob. Po převratu v roce 1948 byla činnost společnosti zastavena podruhé a její členové byli pozatýkáni a odsouzeni k nuceným pracím. Postupem let se však komunistická vláda s existencí poměrně početné skupiny svědků smířila. Svědkové sice nezískali státní uznání a jejich misijní činnost byla i nadále zakázána, situace se ale koncem 60. let 20. století zlepšila natolik, že na počátku let sedmdesátých se společnosti podařilo uspořádat dva celostátní sjezdy. V této době již na vlastních tiskařských strojích vydávali časopisy (např. *Strážnou věž*) a vlastní překlady Bible (*Svědkové Jehovovi* 1993).

V rámci demokratického zřízení byla tato společnost registrována v roce 1991, v samostatných státech České republiky a Slovenské republiky potom v roce 1993. Jednoho ze svých vrcholů dosáhlo pokrytectví a cynismus vedoucích svědků Jehovových roku 1993 v České republice při žádosti o registraci společnosti, které bylo vyhověno. Jak se záhy ukázalo, společnost registrace dosáhla na základě nepravdivého výroku týkající se krevních transfúzí a nástupu do vojenské či náhradní služby (Vojtíšek 1998).

Podle sčítání osob z roku 2001 se ke svědkům Jehovovým přihlásilo 23 260 lidí, což je téměř o 9 000 osob více než při sčítání obyvatel v roce 1991.⁷

1. 3 Náboženské ideje Svědků Jehovových

V čem spočívala „novost“ idejí, které vytvořil zakladatel společnosti Charles Taze Russell? Na stránkách své publikace *Svědkové Jehovovi, Hlasatelé Božího Království* (*Svědkové Jehovovi* 1993: 144-145) svědkové uvádí stručné shrnutí své víry tak, jak jej vypracoval vedoucí sbor v New Yorku, spolu s odkazy a citacemi biblického textu ze *Svatého Písmo-Překlad nového světa*⁸, které zde však neuvádím:

- 1, Bible je inspirované Boží slovo.
- 2, Jehova je jediný pravý Bůh.
- 3, Ježíš Kristus je jediný zplozený Boží Syn, jediný přímo stvořený samotným Bohem.
- 4, Satan je neviditelný „panovník tohoto světa“.

⁷ údaj týkající se počtu členů je převzat z <http://www.mkr.cz/scripts/detail.php?id=382>, (3. 5. 2009)

⁸ svědkové si vytvořili svůj vlastní překlad Bible, který je označován jako *Svaté Písmo-Překlad nového světa* (Barrett 1998), více o tomto překladu dále.

- 5, Boží Království spravované Kristem nahradí všechny královské vlády a stane se jedinou vládou na zemi.
- 6, Od roku 1914 žijeme v čase konce tohoto ničemného světa.
- 7, Je jen jedna cesta k životu.
- 8, Smrt je důsledkem hříchu zděděného po Adamovi.
- 9, Do nebe jde malé stádo, jen 144 000.
- 10, Jiní lidé, kteří mají Boží schválení, budou žít navždy na zemi.
- 11, Ke světským autoritám je třeba chovat patřičnou úctu.
- 12, Křesťané se musí držet biblických norem ohledně krve a sexuální mravnosti.
- 13, Pro křesťany je důležitá osobní poctivost a věrnost v plnění manželských a rodinných odpovědností.
- 14, Přijatelné uctívání Jehovy vyžaduje, abychom ho milovali více než všechno než všechno ostatní.

Svědkové své jméno odvozují z veršů z Izajáše 42:10-12, kde se praví: „*Mými svědky jste vy, je výrok Hospodinův*“ nebo „*Jste moji svědkové, řekl Jehova*“ podle *Svatého Písma – Překladu nového světa*. Problém je však již se samotným Božím jménem. Slovo překládané jako „Pán“ (v české verzi Hospodin) je židovské jméno Boha, JHVH (psaná hebrejšтина nepoužívala samohlásky), které se někdy čte jako Jahve nebo Jehova. Jak bezprostředně před Kristem, tak i v průběhu jeho života však Židé Boží jméno nevyslovovali, ale nahrazovali jej slovem „Pán“, případně „Adonai“ ve významu „můj Pán“. Svědkové tvrdí, že když Ježíš prokazoval svůj nový vztah k Bohu, nazýval ho nahlas Jehovou; většina biblistů to však popírá. V každém případě se s označením Boha jako Jehovy setkáváme až ve 12. století, někteří badatelé hovoří až o roce 1520. Výslovnost Jehova vznikne tehdy, když se samohlásky slova Adonai dosadí k souhláskám JHVH se změnou náslovného A v E (Barrett 1998).

Svědkové Jehovovi kladou nesmírný důraz na příchod Božího Království. V průběhu dvacátého století se několikrát (neúspěšně) pokusili určit datum jeho příchodu. V tomto ohledu se liší od většiny křesťanských církví. Další odlišnost spočívá v jejich výkladu Bible, který je odlišný od tradičního křesťanského učení, na rozdíl od ostatních křesťanských organizací si svědkové dokonce vytvořili svůj vlastní překlad Bible tzv. *Svaté Písmo - překlad nového světa* (Barrett 1998).

Pro svědky je Jehova Bůh Otec, Kristus je jeho Synem, ale nikoli Bohem. Až do třicátých let učili, že Kristus zemřel na kříži. V roce 1936 toto učení odvrhli a začali tvrdit, že zemřel na kůlu. Řecké slovo *stauros* znamená opravdu kůl, ale má i vedlejší významy včetně kříže. Dalším poměrně známým aspektem jejich víry je odmítání krevních transfuzí. Svou víru dokládají tím, že Starý zákon zakazuje požívání krve živých tvorů. Svědkové věří, že tento zákaz musí dodržovat. Svědkové také odmítají bojovat ve válkách, případně vůbec vykonávat např. vojenskou službu, neslaví svátky, narozeniny ani Vánoce. Svědkové se také netají svým názorem, že všechny tradiční křesťanské církve jsou nesprávné (Barrett 1998).

2. Jakým způsobem přistupovat ke studiu náboženských skupin?

Náboženská víra hrála v životě člověka vždy důležitou roli. „*Od úsvitu lidstva přes celý průběh jeho dějin patřilo náboženství k základním součástem lidského bytí a mělo ohromný vliv na to, jak lidé vnímali okolní svět a jak na něj reagovali.*“ (Giddens 1999: 412) V současné době má ale náboženství mnohem menší moc než kdykoli předtím. Sociologové a jiní vědci hovoří v souvislosti s touto situací o tzv. sekularizaci. Tímto termínem je označován proces, v němž „*náboženství ztrácí vliv nad mnoha sférami společenského života*“ (Giddens 1999: 438), dochází k poklesu členství a aktivit v církvích a náboženských organizacích, k poklesu společenského a politického vlivu náboženských skupin a konečně i k poklesu religiozity lidí.

I přesto však náboženství zůstává ve svých tradičních i nových podobách nadále přitažlivé a to nejen pro věřící, ale také pro vědce, podle kterých současná povaha náboženství a nejrůznějších náboženských skupin odráží a reflektuje strukturální změny, k nimž došlo v průběhu 19. století.⁹ Proč je samotné náboženství tak přitažlivé? Odpověď na tuto otázku není příliš těžká, v první řadě jde o to, že každé náboženství nabízí člověku porozumění účelu jeho existence a dává životu smysl. Za druhé, náboženství poskytuje svým následovníkům pocit sounáležitosti, který se vytváří v průběhu náboženských obřadů, jež mají veřejnou kolektivní podobu. A konečně, náboženství propůjčuje lidskému životu řád, jelikož věřícím ukládá systém hodnot a norem, které mají dodržovat (Renzetti 2003). Podle Maxe Webera je při studiu náboženství obecně důležité si uvědomit úzké sepětí náboženství a společnosti. Současná náboženství, ale i ta minulá,

⁹ viz kapitola 2. 2 *Nová náboženská hnutí a proč je zkoumat* a 2. 3 *Historické pozadí vzniku náboženské společnosti Svědkové Jehovovi.*

byla a jsou určována a formována společenskými silami a stejná analogie platí i v opačném směru. Náboženství ovlivňuje společnost a důsledky tohoto vlivu jsou všudypřítomné, i když si jich nemusíme být vůbec vědomi. Také mnohé sociální procesy a mnohá sociální fakta jsou založena na danostech, které mají náboženský charakter. Porozumění jakékoli náboženské skupině tak není možné bez znalosti historického kontextu jejího vzniku (Weber 1998).

2. 1 Církev, sekta nebo mystika?

O Náboženské společnosti Svědků Jehovových hovořím jako o náboženské skupině, tedy jako o společenství lidí, kteří jsou spojeni jednou společnou vírou. Náboženství chápu „*jako jednotný systém víry a praktik vztahujících se k posvátným věcem, tj. k věcem odtažitým a zakázaným; systém víry a praktik, které sjednocují všechny své příznivce v jediném morálním společenství nazývaném církev*“ (Durkheim 2002: 55-56).

Svědkové mají vytvořený jak systém víry¹⁰, tak systém praktik (modlitby, nedělní shromáždění, studium Bible, kazatelská služba), které se pojí s posvátným světem, se světem, který se vymyká každodenní běžné zkušenosti a který tento profánní svět překračuje, přičemž oba tyto systémy působí na svědky sjednocující silou. Podle Davida Václavíka však sami svědkové pojem náboženství považují za označení „*falešného učení skupin a církví, které se odmítají podříditi správnému výkladu boží zvěsti (...), podle Svědků Jehovových nereprezentuje jejich skupina žádné náboženství, ale jen boží Pravdu*“ (Václavík 2007: 36). V této souvislosti je však nutné poznamenat, že v České republice jsou svědkové Jehovovi zaregistrováni pod názvem Náboženská společnost Svědkové Jehovovi¹¹.

Co se týče samotného termínu náboženství je potřeba si uvědomit, že samo „*náboženství je jenom výtvořem vědeckých bádání. Vědec si ho [obecný pojem náboženství] vytváří pro své analytické cíle prostřednictvím jeho imaginativní komparace a generalizace. Mimo akademickou půdu nemá náboženství nezávislou existenci.*“ (Václavík 2007: 12)

¹⁰ viz kapitola 1. 3 Náboženské ideje Svědků Jehovových

¹¹ z právního hlediska je v České republice náboženská společnost definována stejným způsobem jako církev, tedy jako „*dobrovolné společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování a duchovní služby*“ (zákon č. 3/2002 Sb.).

V současné době je nejcitovanější definicí náboženství definice Cliforda Geertze, který říká, že náboženství je „*system symbolů, které v lidech ustanovují silné pronikavé a dlouhotrvající nálady a motivace tím, že formulují pojmy obecného řádu bytí a obdařují tyto pojmy takovým nádechem skutečnosti, že se tyto nálady a motivace zdají jedinečně realistické*“ (Geertz 2000: 107). Je však nutné upozornit na to, že např. současná sociologie náboženství zcela rezignovala na snahu o vytvoření obecně platné definice náboženství. Sociální povaha náboženství se tak vymezuje v návaznosti na využívané teoretické přístupy (paradigmata). Fiona Bowie navíc poukazuje na to, že při pohledu na různé definice náboženství, musíme mít neustále na paměti, že „*konstruuje kategorii („náboženství“, religio) založenou na evropských jazycích a kulturách a že tento pojem nemá nutně svůj ekvivalent v jiných částech světa*“ (Bowie 2008: 32).

O Náboženské společnosti Svědků Jehovových nehovořím jako o sektě a tomuto pojmu se snažím vyhýbat a to kvůli silně pejorativnímu náboji, které tento termín získal jako označení, jímž většinová společnost častuje hnutí, která zná, ale která nepřijímá a nerespektuje. Pojem sekta pochází z latinského *sequi*, což znamená následovat, nebo z latinského *sectare* neboli oddělovat se od něčeho. S tímto termínem se poprvé setkáváme v prvních staletích našeho letopočtu jako s označením odštěpených skupin, které se vymezovaly vůči ortodoxní linii, a byly proto považovány za nepřátelské a nebezpečné. S takovýmto pojetím sekty se setkáváme jak v křesťanství, tak v judaismu (Václavík 2007).

Zároveň jsem si však vědoma toho, že v případě, že bychom se Náboženskou společností Svědkové Jehovovi pokusili zařadit do typologických rámců, které vytvořili klasici sociologie náboženství jako např. Max Weber (církev, sekta) či Ernst Troeltsch (církev, sekta, mystika), ale i současní autoři, např. Milton J. Yinger, Bryen Wilson a další¹², pravděpodobně bychom se tomuto označení nevyhnuli. Podle Vojtíška se však pojem sekta pojí s tak negativními konotacemi, že je v mnoha vědních oborech, např. v teologii, sociologii náboženství či sociální psychologii, tendence tento pojem opustit. S největší pravděpodobností však ale zůstane zachován jako „*výraz negativního vztahu společnosti vůči některým novým náboženským hnutím*“ (Vojtíšek 2007: 34). Pojem sekta je tak v současnosti využíván různými aktéry různě: odborníky pro popis diferenačních procesů v církvích, autoritativními aktéry velkých církví pro označení „odpadlí-

¹² ¹² pojednání o klasických i nových typologiích pracujících s pojmy sekta-církev-mystika-kult atd. viz Václavík, D. 2007, *Sociologie nových náboženských hnutí*. Praha, Malvern.

ků“nebo o náboženskou či laickou veřejností, která zařazuje toto označení do své ambivalentní každodenní zkušenosti.

2. 2 Nová náboženská hnutí a proč je zkoumat

Svědkové Jehovovi jsou náboženskou skupinou, kterou Zdeněk Vojtíšek a další autoři řadí mezi tzv. „nová náboženská hnutí“. Termínem „nová náboženská hnutí“¹³ se označují taková hnutí, „jejichž vznik je motivován novou náboženskou ideou“ (Vojtíšek 2007: 13). Novost této ideje je však relativní – je nutné ji rozumět vždy ve vztahu ke společnosti, do níž přichází, tzn. že táž idea může být na některém místě nová, zatímco jinde být nová nemusí. Christopher Partridge hovoří o nových náboženských hnutích tehdy, „pokud vznikly, anebo nabyly na významu během 20. století“ (Partridge 2006a: 20).

Pokud hovoříme o nových náboženských hnutích, máme zpravidla na mysli ta hnutí, jež vznikala od 60. let 20. století v USA a která v českém prostředí získala zájem naší veřejnosti po roce 1989. Proto u nás k „novým náboženským hnutím“ bývají přiřazena i starší hnutí jako právě svědkové Jehovovi, která se v Čechách zviditelnila až po roce 1989, a také hnutí mladší, z nichž některá vznikla přímo u nás. Novost Náboženské společnosti Svědků Jehovovi tak v českém kontextu spočívá zejména v tom, že tato organizace doposud nedosáhla společenského uznání. Tento fakt vyplývá jak z teologické odlišnosti od etablovaných církví působících v České republice, tak z odlišného způsobu života a misie svědků, který je ostatními lidmi hodnocen jako něco, co vybočuje z toho, co je považováno za obvyklé, „normální“ a společensky akceptované.

Slovo „nová“ ve výrazu „nová náboženská hnutí“ nám říká, že daná náboženská hnutí nejsou ve společnosti etablovaná a zavedená, že nedosáhla společenského respektu.¹⁴ Tato hnutí jsou tudíž považována za odchylná od normy, podivná a tím pádem podezřelá. Často také tvoří

¹³ Eilen Barkerová navrhuje hovořit o „nových náboženských hnutích“ tehdy, jestliže tato hnutí vznikla po druhé světové válce a dávají vzhledem k tradičním náboženstvím alternativní náboženské odpovědi na poslední otázky smyslu života. Charismatické a svatodušní skupiny křesťanského původu, které se rychle rozrůstají po celém světě, se sice také dají počítat k „novým náboženským hnutím“, ve středu vědeckého zájmu však stojí náboženská hnutí mající na pozadí buddhismus nebo hinduismus, šamanismus nebo esoterická hnutí, příp. myšlenkový svět hnutí New Age (Gabriel, Reuter 2004).

¹⁴ Na základě tohoto vymezení můžeme velmi dobře pochopit, proč je v českém kontextu Náboženská společnost Svědkové Jehovovi řazena k „novým náboženským hnutím“.

alternativu k běžnému způsobu duchovního společenského života a jsou chápána jako protiklad tradičních náboženských institucí. „Většina nových náboženství představuje stará náboženství v nové situaci a novému publiku“. (Partridge 2006a: 10)

Vznik nového náboženského hnutí nebývá nijak dramatický. Vyžaduje osobnost, která je schopna zformulovat a rozšířit novou náboženskou ideu tak, aby oslovila část společnosti. Podmínkou úspěchu této ideje je vystižení určitých (většinou nevědomých) duchovních potřeb. Nová náboženská hnutí tak obvykle protestují proti způsobu duchovního života většiny společnosti. Nová náboženská idea je však jen velmi zřídka skutečně nová, většinou jde jen o inovaci starších myšlenek. Gordon Merton upozorňuje na to, že většina nových náboženství v moderním světě se objevila v rámci již dříve existujícího náboženského kontextu, ze kterého převzala své základní koncepty. Jen velmi malý počet nových náboženských hnutí je tedy výsledkem inovačního díla jednotlivců (Partridge 2006b).

Proč se ale v posledních desetiletích obrací pozornost vědců z nejrůznějších společenskovedních oborů právě k novým náboženským hnutím? Proč je jim věnována taková pozornost, když v mnoha případech jde o hnutí, která mají jen krátkou existenci a oslovují jen omezený okruh zájemců? Odpovědí na tuto otázku může být konstatování, že nová náboženská hnutí jsou jedním z nejviditelnějších produktů změn, které se odehrály v západní společnosti v průběhu posledních dvou stech let (Partridge 2006a).

2. 2. 1 Charakteristické rysy nových náboženských hnutí

Při popisu základních charakteristických rysů „nových náboženských hnutí“ je třeba mít neustále na paměti, že „*tyto charakteristiky nejsou dány tím, že by nová náboženská hnutí byla zlá a mravně zkažená, ale jednoduše tím, že jsou nová a protestující*“ (Vojtíšek 2007: 52). Při popisu těchto základních rysů vycházím z knihy *Nová náboženská hnutí a jak jim rozumět*, přičemž tyto informace doplňuji poznámkami z knihy *Lexikon světových náboženství* a v empirické části je konfrontuji se svou vlastní zkušeností, kterou jsem získala v průběhu výzkumu¹⁵.

¹⁵ viz kapitola 6. *Subjektivní hodnocení*

Nová náboženská hnutí chápou sama sebe jako výlučná a jejich členové jsou přesvědčeni o vlastní jedinečnosti, přičemž tato výlučnost se často vztahuje také na literaturu, se kterou hnutí pracuje. U svědků jde zejména o jejich nový překlad Bible, který je označován jako *Svaté Písmo – Překlad nového světa*. Základní odlišností tohoto překladu od ekumenického spočívá především v používání Božího jména Jehova. Všechna ostatní literatura, kterou svědkové publikují a kterou používají, vychází právě a jen z tohoto překladu.¹⁶

Nová náboženská hnutí se často považují za oznamovatele blížícího se dějinného zlomu či předvoje nového věku. Některá, stejně jako svědkové Jehovovi, nesou znaky milenialismu. George D. Chryssides v této souvislosti podotýká, že tragické události, které se v posledních čtyřiceti letech odehrály v rámci činnosti některých nových náboženských hnutí, např. masové sebevraždy stoupenců Chrámu lidu (1978), sebevraždy členů hnutí daviánů (1993) nebo plynový útok v tokijském metru provedený hnutím Aum Šinrikjo (1995) posílily všeobecný pocit, že nová náboženská hnutí jsou násilnická a ohrožující životy lidí, ačkoli podobně incidenty jsou ve skutečnosti velmi výjimečné (Partridge 2006b). Ve vědomí výjimečnosti doby, ve které nová hnutí žijí, není obvykle čas ani prostor pro vytvoření promyšleného a propracovaného věroučného systému víry. Hnutí se tak vyznačují černobílým zjednodušeným viděním světa, což většinou společnost registruje jen s nelibostí.

Na počátku mají hnutí obvykle jen malé množství členů. Tato početní omezenost umožňuje vytvořit prostředí založené na osobní blízkosti a bezprostředních vztazích, které může být posíleno také společným pocitem pronásledování či ohrožení ze strany většinové společnosti. Nová náboženská hnutí vznikají jako společenství bez hierarchické struktury, jež se ale dříve či později začne vytvářet. I přesto jsou hnutí často schopna si alespoň do určité míry udržet vzájemnost a rovnost, a mezi členy tak vznikají blízké vztahy, které mohou do jisté míry nahradit rodinné vazby.

Dalším, často nejviditelnějším rysem je nadšení příslušníků nových náboženských hnutí, které může nabývat různých podob od vytváření láskyplného prostředí, vysoké misijní aktivity až k finanční a pracovní obětavosti. Členové často věnují veškerý svůj volný čas aktivitám spojenými s činností hnutí (Vojtíšek 2007).

¹⁶ publikační činnost svědků Jehovových je velmi rozsáhlá, přehled některých vydaných knih viz <http://www.watchtower.org/b/publications/index.htm>, (7. 5. 2009)

Všechny tyto charakteristiky přispívají k tomu, že příslušníci nových náboženských hnutí „přistupují ke světu s jednoznačnými soudy, které tento jejich svět rozdělují ostrými hranicemi na osoby a skutečnosti dobré a zlé“ (Vojtíšek 2007: 78). Jednou z nejdůležitějších hranic je hranice, kterou hnutí vede mezi sebou a většinovou společností. Tato hranice je tvořena odlišnými hodnotami, normami a symboly a podporuje soudržnost hnutí. Svět příslušníků nových hnutí se proto někdy rozpadá na ty, kdo jsou „oni“ - tedy ti, kteří jsou v lepším případě považováni za potenciální objekty misie a v horším případě za nepřátele, a na ty, kdo jsou „my“. „*Tento proces tzv. sociální imploze může dojít až tak daleko, že příslušníci nového náboženského hnutí mají všechny významné vztahy navázány jen mezi sebou a okolní společností se tak odcizí.*“ (Vojtíšek 2007: 79)

2. 2. 2 Atraktivnost nových náboženských hnutí

Jedna z nejdůležitějších otázek týkajících se nových náboženských hnutí je otázka, proč jsou vlastně nová náboženská hnutí pro některé lidi tak atraktivní. Vojtíšek vyjmenovává zejména tyto faktory:

- 1, atraktivnost samotného náboženství
- 2, „černobílé vidění světa“ a z něho plynoucí pocit jistoty
- 3, závislost na vnější autoritě, která z člověka částečně odebírá odpovědnost za vlastní rozhodování
- 4, společenství stejně smýšlejících lidí se stejným viděním a chápáním světa
- 5, možnost „zbavit se“ své minulosti (Vojtíšek 2007)

První bod poukazuje na to, že zejména ti, jejichž obraz světa ještě není hotový, kteří pochybují sami o sobě a jsou natolik citliví, že je znepokojují neřešitelné či neřešené světové hrozby a negativní jevy ve společnosti, „*mohou zatoužit po obraze světa, který by nebyl produktem pouze jejich vlastní tvořivosti, ale který by před nimi samotnými obstál i jako objektivní popis duchovního i hmotného světa.*“ (Vojtíšek 2007: 86) Nová náboženská hnutí tak často vznikají z touhy člověka po určitém způsobu náboženského života, „*který by byl pro něho relevantní, tedy plně odpovídající jeho současné situaci*“ (Vojtíšek 2007: 87), a protože tradiční a zavedená náboženství sahají svými kořeny hluboko do minulosti a jejich snaha či ochota o inovaci, příp. skutečná rychlost této inovace se nemusí zdát každému odpovídající či dostatečná, hledají někteří lidé takový obraz skutečnosti, který by jim poskytl jistější zakotvení právě v nových nábožen-

stvích, jež vznikají v podmínkách současné společnosti a pojmenovávání její problémy lépe než tradiční náboženství.

Podle Vojtíška k přijetí náboženského obrazu světa ve velkém množství případů přispívá náboženský zážitek, resp. zážitek, který je daným člověkem interpretován jako náboženský, např. uzdravení z těžké nemoci. U některých lidí pak stojí při výběru konkrétního náboženství pouhá náhoda, konkrétní náboženství vstoupí do jejich životů, aniž by ho předtím oni sami aktivně hledali. Zajímavý je také postřeh Williama Simse Bainbridge, který upozorňuje na to, že nová náboženská hnutí přitahují pozornost lidí také proto, že v porovnání s ostatními sociokulturními institucemi jsou relativně jednoduchá a jasně čitelná (Václavík 2007).

„Část atraktivnosti mnohých náboženských hnutí spočívá v tom, že (...) vyhovují potřebě porozumět sobě a nalézt smysl života.“ (Vojtíšek 2007: 90) Obraz světa, který nová náboženství vytváří, poskytuje lidem jistotu a částečně je zbavuje odpovědnosti za vlastní jednání a rozhodování. Ve společnosti členů náboženského hnutí si člověk osvojuje jejich myšlenky, zvyky týkající se oblékání, modlení, vztahů mezi lidmi. Tak se v nových náboženských hnutích, ale samozřejmě nejen v nich, vytváří vřelé společenství, přičemž vliv ostatních je obvykle větší, než je člověk ochoten si připustit.

Nová náboženská hnutí oslovují zejména mladé lidi a vytváří vhodné prostředí pro tzv. radikální odchod, což je způsob, jak se rychle vyrovnat s vlastními neuspokojivými životními podmínkami, sociálním prostředím či vztahy. Náboženské hnutí se tak stává rámcem pro radikální odvrát od dosavadního způsobu života a přináší možnost nového začátku. *„V mnoha případech nové náboženské hnutí navíc nemusí přinést pouhé zdánlivé, byť atraktivní hodnoty, ale hodnoty skutečné.“* (Vojtíšek 2007: 103) Pochopit toto tvrzení nám může pomoci teorie duchovního vývoje amerického psychologa Jamese W. Fowlera, která popisuje šest stupňů víry. Z hlediska nových náboženských hnutí je nejdůležitějším stádiem tzv. „stadium synteticky konvenční víry“, které se obvykle rodí v adolescenci a v dalších letech rozvíjí se. K tomuto stupni jedinec dospívá v důsledku rozšíření sociální perspektivy a rozvojem formálních myšlenkových operací, které vedou k tvorbě hypotéz týkajících se vlastní identity jedince a jeho společenské roli, přičemž tyto hypotézy mladý člověk vytváří v důsledku nepevného pojetí sebe samého zejména na základě mínění, které o něm mají druzí lidé¹⁷ (Vojtíšek 2007).

¹⁷ Berger a Luckmann hovoří na základě koncepce Herberta Meada o „významných druhých“.

Člověk tedy jedná podle toho, co od něj očekávají ostatní, kteří jsou pro něj důležití, významní, a přizpůsobuje svůj obraz světa a z něho vyplývající hodnotový žebříček tomu, co od něj jeho okolí (v tomto případě náboženská skupina) očekává. Náboženská hnutí jsou tedy atraktivní zejména pro mladé lidi a pak pro ty starší, „kteří se po životních otřesech potřebují vrátit k synteticky konvenčnímu obrazu světa“ (Vojtíšek 2007: 105). O pozitivní roli nových náboženských hnutí je v této oblasti z dlouhodobého hlediska ale možné hovořit jen tehdy, pokud osobní a duchovní vývoj jedince může pokračovat na další stupeň víry nazývaný „individuálně reflexivní víra“, které člověk dosahuje, pokud vůbec, až po 30. roce života. Na tomto stupni vývoje víry zůstává sice pro člověka jeho okolí nadále důležité, ale jeho vědomí vlastní identity je na ostatních lidech již nezávislé. Člověk, který dosáhne tohoto stupně přestává být na svém okolí závislý a získává svobodu a zdravý nadhled.

Duchovní vývoj postupuje přirozeně od syntetické konvenční víry k individuálně reflexivní víře, avšak tento postup není vůbec snadný. Aby mohl být uskutečněn, je potřeba, aby člověk sám v sobě objevil určité vnitřní impulsy a současně našel i povzbuzení a inspiraci od svého okolí. A právě v této věci nová náboženská hnutí často selhávají, protože si vzhledem ke svému nestabilnímu, protestnímu postoji je pro ně těžké mít takové příslušníky, „jejichž postoje by postřádaly jednoznačnost, přizpůsobivost a radikalitu synteticky konvenční víry“ (Vojtíšek 2007: 107). Tak se běžně stává, že se svým příslušníkům snaží různými prostředky bránit v tomto vývoji a udržují je v izolaci od těch, kteří by je v tomto vývoji mohli podporovat. „Nová náboženská hnutí se tak stávají nejen vhodným prostředím pro synteticky konvenční víru, ale bohužel také prostředím, v němž nelze žádné jiné víry dosáhnout.“ (Vojtíšek 2007: 107) Proto se často stává, že se lidem začne být toto prostředí těsné a opouštějí ho v rozmezí dvou až tří let od svého vstupu.

2. 2. 3 Vývoj nových náboženských hnutí

Osud nových náboženských hnutí záleží na mnoha faktorech, např. na jejich schopnosti získávat nové členy a na vnitřní stabilitě hnutí. Pokud je misie neúspěšná, hnutí zaniká, pokud je úspěšná, dochází k postupné proměně hnutí, přičemž dosavadní vřelé vztahy jsou nahrazovány vztahy formálnější povahy, vyvíjí se hierarchická struktura a přibývá byrokracie. Postupem času tak dochází buď ke stabilizaci hnutí, které se tak stává společensky uznávanou a zavedou institucí, nebo hnutí zaniká, přičemž rychlost vývoje závisí do značné míry na úspěšnosti jeho misie.

K výrazným změnám v podobě hnutí často dochází s příchodem druhé generace, tedy generace, která se do prostředí hnutí narodila a svět hnutí jim připadá naprosto samozřejmý. Tito jedinci nemusí jako jejich rodiče přinášet osobní oběti pro to, aby se stali součástí hnutí, takže zájem těchto osob se obrací spíše na uplatnění ve většinové společnosti. *„Nejpozději s druhou generací tak přichází do hnutí větší míra pestrosti. (...) Tato pestrost samozřejmě oslabuje radikalitu hnutí a umožňuje snadnější kontakty hnutí s okolím“* (Vojtíšek 2007: 119).

Velké změny je možné očekávat také ze strany vedení a rozrůstající se hnutí teď potřebuje zejména dobrou administrativu než charismatizovaného vůdce, proto se do čela hnutí dostávají schopní byrokraté. Změnu v oblasti vedení společnosti často předchází určité změny v učení nového náboženského hnutí, vytrácí se extrémní formulace a požadavky. Tou nejvýznamnější proměnou je obvykle změna v chápání přítomné doby, *„kterou se vedoucím hnutí nedaří interpretovat jako přelomovou a rozhodující do té stejné míry, jako se jim to dařilo v době vzniku hnutí.“* (Vojtíšek 2007:120) Tento vývoj může jasně pozorovat právě u svědků Jehovových.¹⁸

Změnou však neprochází pouze samotné náboženské hnutí, mění se také společnost obklopující hnutí a to buď na základě změny v přístupu společnosti k novému náboženskému hnutí, nebo v důsledku toho, že si daná společnost na hnutí prostě zvykne. Všechny výše uvedené změny pak postupně vedou k tomu, že napětí mezi společností a hnutím postupně klesá. Nové náboženské hnutí je přijímáno pozitivněji nebo je alespoň tolerováno. Jeden z důležitých kroků k tomuto postoji společnosti představuje registrace náboženského hnutí. V České republice se tak děje postupem, který se řídí zákonem 3/2002 Sb. Registrace podle tohoto zákona nepřináší téměř nic, co by hnutí nemohlo získat jinak, přesto je tu však něco, co stojí za to, aby hnutí tento náročný proces registrace podstoupilo. Tím důvodem je právě vysoký společenský status (a po deseti letech od registrace naděje na získání tzv. zvláštních práv, která s sebou nesou také možnost získání finančních prostředků od státu¹⁹).

¹⁸ viz kapitola 1. 1 *Historie náboženské společnosti Svědkové Jehovovi*

¹⁹ Náboženská společnost Svědkové Jehovovi byla v rámci Československé republiky zaregistrována v roce 1991, v samostatné České republice pak v roce 1993 podle zákona č. 308/1991 Sb., činnost společnosti je financována z dobrovolných darů a společnost se příspěvků od státu se zříká. Mezi zvláštní práva, která byla Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi přiznána 7. ledna 2002, patří pořádání církevních sňatků, duchovní služby ve věznicích a vyučování náboženství ve státních školách.

Mnoho hnutí se však uvedeným změnám snaží nejrůznějšími způsoby zabránit. Jedním ze způsobů je radikalizace hnutí, která spočívá např. v obnovení víry v mimořádnost času či vytvoření nového učení o blízké apokalypse. Snahou o stanovení data apokalyptických událostí v minulosti prosluli například právě svědkové Jehovovi.²⁰ Radikalizace tak krátkodobě oddálí přiblížení se normám, hodnotám a způsobu života většinové společnosti a odhaluje potenciální kritiky uvnitř hnutí, kteří jsou pak pod nějakou záminkou vyloučeni.

Své směřování k stabilizaci hnutí ve společnosti mohou nová náboženská hnutí zpomalit, ale nikoli zcela zastavit. Pokud se to novým náboženským hnutím podaří a „přežijí“ ve společnosti, „přežívají“ nikoli jako nová náboženská hnutí, ale jako „*společností uznávané, zavedené náboženské instituce, v něž se časem promění*“ (Vojtíšek 2007: 111).

2. 3 Historické pozadí vzniku náboženské společnosti Svědkové Jehovovi

Jak můžeme vidět, dějiny náboženské společnosti svědků Jehovových se začaly psát v poslední třetině 19. století a současná podoba společnosti se vyvíjela téměř po celé 20. století. Z hlediska lidských dějin bylo právě 19. století zlomové. Velká Francouzská revoluce a průmyslová revoluce s sebou přinesly strukturální změny společnosti, které vedly k ústupu vlivu forem tradiční společnosti a k jejich přeměně ve společnost moderní²¹.

Podle Anthony Giddense se modernita týká „*způsobu nebo organizace sociálního života, které se vynořují v Evropě asi od 17. století a které se ve svém vlivu následně staly více či méně celosvětovými*“ (Giddens 2003:11). Povaha modernity je do značné míry dvojznačná, na jedné straně se před lidmi otvírají nevídané možnosti, na straně druhé však vznikají nové hrozby a nebezpečí. V podmínkách modernity dochází také k oddělení času a prostoru, jehož důsledkem je mimořádná dynamika modernity. Dynamika moderny je doprovázena procesem „vyvázání“, tzn.

²⁰ viz kapitola 1. 1. *Historie náboženské společnosti Svědkové Jehovovi*

²¹ Někteří autoři s odkazem na podobu současné společnosti nehovoří již o moderní společnosti ale o společnosti „postmoderní“. S pojmem „postmodernismus“ se poprvé setkáváme u Jeana-Françoise Lyotarda v jeho knize *O postmodernismu* (1986). Lyotard datuje počátek postmoderny a konec moderní doby rokem 1943, kdy v nacistickém Německu došlo ke konečnému řešení židovské otázky. Postmoderna je chápána jako myšlenkový směr, který se vymezuje vůči moderně a jejím idejím. K dalším autorům, kteří analyzují současnou společnost jako společnost „postmoderní“ patří např. Jean Baudrillard nebo Zygmund Bauman.

vytržení sociálních vztahů z místního kontextu a jejich přenesení do neomezených časoprostorových dimenzí, a procesem „reflexivity“, tzn. že „sociálních praktiky jsou neustále ověřovány a přetvářeny ve světle nových informací o těchto praktikách samých“ (Giddens 2003: 40). Nic není bráno jak samozřejmost.

Klíčovým pojmem Giddensovy koncepce modernity je pojem *důvěry*. Zatímco v tradiční společnosti byla důvěra založena na vztazích osobní povahy, které s sebou přinášely jistou vzájemnost a intimitu, v moderní společnosti je základem důvěry důvěra v abstraktní systémy, v neosobní principy a „anonymní druhé“. Moderní člověk se tak neustále potýká se čtyřmi dialekticky spojenými rámci zkušeností, s propojením odcizení a obeznamenosti (*vymezení a obeznamenost*), propojením osobní důvěry a neosobních vazeb (*intimita a neosobnost*), propojení abstraktních systémů a každodenního vědění (*expertiza a znovuosvojení*) a propojení pragmatického přijetí s aktivismem.

Důležitým fenoménem dnešní společnosti je individualizace. K nárůstu důležitosti tohoto jevu dochází v důsledku uvolnění lidí ze sociálních útvarů klasické industriální společnosti. Výrazně se rozvolnily tradiční nebo ranně moderní formy hodnotové a normativní regulace, rozšířily se možnosti jednání a člověk je tak vystaven vlivům těchto nových okolností. Někteří jedinci si s touto nově nabitou svobodou a znejistěnou odpovědností za své vlastní jednání neumí poradit, dostávají se do problémů, které jsou většinou psychologické povahy a hledají řešení. Příslušnost ke skupinám s účinnou tvorbou osobní identity tak představuje možnost, která by z nich toto „břemeno“ sundala.

To, že se náboženská společnost svědků Jehovových začala formovat právě v poslední třetině 19. století, tak jistě není náhoda, vypovídá to o vzniku nových specifických potřeb, které bylo potřeba určitým způsobem naplnit, a o vzniku problémů, které bylo potřeba řešit.

2. 4 Problematika tvorby identity moderního člověka

Pro pochopení mechanismů a vlivů, které působí při rozhodování lidí o vstupu mezi svědky Jehovovi, vycházím z předpokladu, že jedním z faktorů, proč se lidé stávají členy této náboženské společnosti, je hledání vlastní identity, hledání vlastního já, hledání odpovědi na

otázku: „*Kdo vlastně jsem?*“. Tato otázka zní současnou společností velmi naléhavě a to zejména kvůli rozmanitosti světa, který obýváme a jehož nejviditelnější charakteristikou je změna.

Naše jednání a chápání sebe samých jsou do značné míry poznamenána a formována očekáváním skupin, ke kterým člověk patří. Tato očekávání se projevují ve třech rovinách:

- 1, v rovině *cílů*, jimž daná skupina připisuje zvláštní význam a kterých se snaží dosáhnout
- 2, v rovině *prostředků*, které jsou pro dosažení daných cílů přijatelné
- 3, v rovině vymezení se vůči těm, kteří do dané skupiny nepatří, prostřednictvím manifestace *kritérií relevance* (Bauman 2004)

Skupiny na jedné straně omezují naši svobodu, protože se nám různými způsoby snaží zabránit ve zkoumání málo zmapovaných zkušeností za hranicemi této skupiny, na straně druhé vytváří podmínky pro jednání a chování uvnitř skupiny. To, že se člověk naučí způsobům, normám a hodnotám své skupiny, mu umožňuje uplatňovat svou svobodu. Cena, kterou za to platí, je však často taková, že ho skupina omezuje na určité myšlenky a oblasti.

Skupina, do které patříme, nám tedy na jedné straně umožňuje být svobodnými, protože jsme se naučili, že určité jednání a chování je v rámci této skupiny přijatelné a dosažitelné, a proto nám poskytuje orientaci, kterou potřebujeme k životu ve skupinách, na straně druhé ale naši svobodu omezuje v okamžicích, kdy se pokoušíme překročit hranice vlastní skupiny, které si postupem času vytváří způsoby kontroly svých členů. A tak „*všudypřítomným rysem lidské situace je napětí mezi přizpůsobením a autonomností.*“ (Bauman 2004: 106)

V prostředí skupiny dochází k vytváření důležitá binární dvojice „my“ a „oni“. „My“ znamená skupinu, ke které patříme a které rozumíme. „Oni“ představují skupinu, do níž nemáme přístup nebo ke které nechceme náležet. Naše představa o této cizí skupině je vágní a útržkovitá, nechápeme její chování, a proto nám často nahání strach. Ve svých domněnkách o ní nás navíc utvrzuje naše podezření, že „oni“ vůči „nám“ mají stejné výhrady a cítí stejné obavy. Rozdíl mezi „my“ a „oni“ je často prezentován jako rozdíl mezi vlastní skupinou a cizí skupinou. „*Cizí skupina je přesně onou imaginární opozicí, již k sobě vlastní skupina potřebuje pro svou sebe-identitu, soudržnost, vnitřní solidaritu a emocionální jistotu.*“ (Bauman 2004: 44)

Členové jedné skupiny si vytváří o cizí skupině mnoho předsudků, mezi které patří i odmítnutí toho, že by druhá skupina mohla mít nějaké dobré vlastnosti. Předsudky se projevují také ve dvojím morálním metru, který jedna skupina uplatňuje na tu druhou. Činy cizí skupiny jsou tak nazírány velmi kriticky. Tento přístup uplatňujeme na všechny skupiny, které se liší od té naší a jsou pro nás neznámé. Na základě této dynamiky můžeme pochopit, proč se většinová společnost ostře ohrazuje a vymezuje vůči všemu, co je pro ni neznámé, ať už jde o cizí společnost nebo malé skupiny existující v ní samé. Zde má své počátky „černobílé“ vidění světa a to jak na straně většinové společnosti, tak na straně malých skupin jako jsou např. Svědkové Jehovovi.

Jednou z možností, jak se současný člověk vyrovná s ambivalencí moderní společnosti, která na jedné straně podporuje nezávislé vědění, svobodu a možnosti individuální volby, na straně druhé však svobodu člověka dovoluje jen tam, kde tato jeho svoboda nebrání a nepřekáží vyšším zájmům, je projekt národní identity. Národní identita je jednou z alternativních identit, která umožňuje každému jedinci definovat sebe samého jako člena určitého národa v pozici k národům ostatním. Projekt národní identity tak představuje „*pokus o oživení ducha pospolitosti v podmínkách moderní společnosti*“ (Keller 2004: 21). Jeho historická omezenost se však vynořuje v kontextu globalizačních procesů.

2. 5 Teorie primární a sekundární socializace

Při vymezení termínu identity dále vycházím z teorie sociálního konstruktivismu Petera Bergera a Thomase Luckmanna. Podle těchto autorů je identita výsledkem dialektiky vztahu jedince a společnosti. Společnost je chápána jako seskupení institucí, které jsou považovány za výsledek lidského jednání a vztahování se ke světu. K intitucionalizaci dochází „*při vzájemné typizaci habitualizovaných činností určitým typem vykonavatelů těchto činností*“ (Berger, Luckmann 1999: 58). Habitualizace je „*proces, kdy se jakákoli často opakovaná lidská činnost ustálí na vzor, který pak může být bez větší námahy napodobován*“ (Berger, Luckmann 1999: 56). Habitualizace zužuje možnost volby člověka a vede k usměrnění a třibení jeho činností, což jinak v biologické výbavě člověka chybí. Tím, že nemusíme vždy znovu přemýšlet o tom, jak kterou věc uděláme, vzniká prostor, kdy se můžeme věnovat uvažování o tom, jak to, co děláme, udělat ještě lépe.

Instituce mají své dějiny, mají svou historii. Nejsou však pouze výsledkem lidského jednání, ony ho také řídí a to tím, že předem stanovují vzorce chování člověka. Instituce obvykle vznikají ve společenství sdružujících velký počet lidí, ale institucionalizační procesy se spouští, kdykoli se setkají dva neznámí jedinci. Svět institucí je předáván z generace na generaci a tímto předáváním se proces institucionalizace završuje. Instituce získávají prvek objektivnosti, jsou chápány jako cosi, co existuje nezávisle na jedincích, kteří je svou činností vytváří. „*Svět institucí je tedy prožíván jako objektivní realita a jedinci se jeví jako nepopíratelný fakt.*“ (Berger, Luckmann 1999: 62) Jenže objektivita institucí je objektivitou, kterou vymyslel a vytvořil člověk.

Lidé jednají a svým jednáním vytváří svět, který je obklopuje a jehož jsou součástí. Tento proces je nazýván jako *externalizace*. Aby se produkty lidského jednání, tj. instituce, zachovaly, musí být předány další generaci. K tomuto předání však může dojít teprve v okamžiku, kdy instituce získají objektivnost, tedy tehdy, když začnou být považovány za něco, co existuje nezávisle na lidech a jejich jednání. Tomuto procesu se říká *objektivace*. Nejdůležitějším nástrojem objektivace je jazyk, díky němuž jsou produkty lidského jednání pojmenovány. Posledním procesem je proces *internalizace*, při němž je objektivovaný sociální svět zpětně promítán do vědomí jedince v průběhu socializace a dochází k jejich zvnitřnění.

Procesy *externalizace*, *objektivace* a *internalizace* následují za sebou, kdykoli se jedinec v průběhu svého života setká s novými jevy. V tom okamžiku jsou do chodu uvedeny tyto tři procesy. Jejich výsledkem je konstrukce světa, ve kterém každá společnost existuje jako objektivní i subjektivní realita současně a ve kterém je identita každého jedince souborem jeho objektivní a subjektivní totožnosti.

Každý jedinec se rodí se sklonem k společenskosti. V jeho životě existuje časová posloupnost, v jejímž průběhu je zasvěcen do účasti na společenské dialektice. Výchozím bodem tohoto procesu je internalizace, která představuje východisko pro porozumění ostatním lidem a pro chápání světa jako společenské reality. Jedinec se stává členem společnosti teprve tehdy, když dosáhne tohoto stupně internalizace, a tohoto stupně dosahuje v průběhu procesu primární socializace. Primární socializací je jedinec zasvěcen do objektivního světa společnosti a je to taková socializace, „*kterou člověk prochází v dětství a skrze níž se stává členem společnosti*“ (Berger, Luckmann 1999: 129).

Primární socializace zprostředkovávají dítěti tzv. významní druzí, tedy lidé, kteří mají jeho socializaci na starost. Dítě si osvojuje role a postoje významných druhých, což znamená, že jejich role a postoje přijímá za vlastní, internalizuje je. Dítě se učí vnímat sebe samé tak, jak jej vnímají významní druzí. Tento proces v sobě zahrnuje dialektiku mezi identifikací prostřednictvím ostatních a identifikací sebe sama, tedy dialektiku mezi objektivně přidělenou a subjektivně přijatou identitou. Primární socializace končí v okamžiku, kdy si dítě vytváří na základě abstrakce tzv. zobecnělé druhé. Zobecnělý druhý znamená, že si dítě již neztotožňuje jen s konkrétními lidmi ve svém bezprostředním okolí, ale s lidmi obecně. Jelikož si sítě své blízké nevybírám, probíhá jeho identifikace s nimi jakoby automaticky. Dítě internalizuje svět svých druhých jako jediný možný. Tento svět je vtisknut do vědomí jedince mnohem pevněji než svět internalizovaný sekundární socializací.

„Sekundární socializace představuje jakýkoli následný proces, který uvádí již socializovaného jedince do nových oblastí objektivního světa společnosti.“ (Berger, Luckmann 1999: 129) Do procesu sekundární socializace vstupuje již utvořená osobnost a již internalizovaný svět. Sekundární socializace často není v rukou významných druhých, ale je svěřena do rukou institucionálních funkcionářů, např. učitelů. Vědění, jemuž vyučuje jeden učitel, může být předáváno a vyučováno stejně dobře jinou osobou. Aby proces sekundární socializace vedl k transformaci jeho „domovské reality“, musí co nejvíce kopírovat charakter primární socializace. Vztah jedinců, kteří mají sekundární socializaci na starost, pak nabývá takového významu, že k nim jedinec začíná zaujímat podobné postavení jako k významným druhým.

Autoři tedy tvrdí, že základem identity člověka je proces socializace. V průběhu socializace si jedinec vytváří i svou identitu jako jakýsi základ subjektivní reality. V podmínkách moderní společnosti je konzistentnost identity ohrožena, protože v průběhu socializace může být člověk konfrontován s různými verzemi reality a přestává být schopen vymezit sám sebe na základě své pozice ve společnosti. Tím se vytváří prostor pro vznik institucí (médiá, církve, spolky, aj.), které nabízí lidem prefabrikované identity, se kterými je možno snadno se ztotožnit. Člověk tak sice při budování své identity hraje aktivní roli, ale je více či méně odkázán na modely, které mu společnost zprostředkuje.

2. 5. 1 Proces resocializace

U některých jedinců za určitých podmínek může dojít k procesu resocializace, který spočívá v rozpadu doposud přijímaných hodnot, norem s vzorců chování, po němž přichází přijetí radikálně nových a radikálně odlišných. Jednou ze situací, kdy může dojít k procesu resocializace, je vstup jedince do instituce omezující osobní svobodu – jde tedy např. o psychiatrické léčebny, kasárny, vězení (Giddens 1999).

Součástí resocializace je izolace od starého prostředí a vazeb na toto prostředí, snaha vnutit jedinci novou identitu. Nástroji tohoto procesu jsou například stříhání vlasů, přidělení uniformy, očíslování. Aby si jedinec uvědomil, že jeho dosavadní identita neznamena v novém prostředí naprosto nic, provádí se určitý degradační rituál, během kterého má dotyčný tuto skutečnost sám pochopit (Jandourek 2003).

2. 6 Hierarchie lidských potřeb

Každý jedinec se rodí s řadou potřeb, které musí být uspokojeny, aby se z novorozence vyvinula dospělá bytost schopná života ve společnosti. V této první fázi vývoje jedince jde zejména o potřeby fyziologické a o vytvoření prostředí bezpečí a lásky. I v dospělosti však každý z nás usiluje o naplnění určitých potřeb, ať už se jedná o potřeby fyziologické či duchovní. Na podkladě hierarchie potřeb, kterou vytvořil Abraham Maslow, bych chtěla posoudit, jakým způsobem náboženská organizace svědků Jehovových přispívá (pokud vůbec) k naplnění potřeb svých členů, přičemž se domnívám, že je schopna určité potřeby svých členů zajistit. Tato schopnost pak možná hraje určitou roli při vstupu jedince mezi svědky.

Abraham Maslow pokládá jedince za integrovaný celek. Tento pohled na osobnost mu však nijak nebrání v tom, aby uznal existenci specifických lidských potřeb, které motivují jeho chování. Na základě svých studií Maslow rozdělil potřeby člověka do pěti kategorií a to od té nejnižší k nejvyšší:

- 1, potřeby fyziologické, ke kterým patří žízeň, hlad, spánek, atd.
- 2, potřeby bezpečí: jistota, stabilita, spolehlivost, osvobození od strachu, potřeba struktury, pořádku atd.

3, potřeby lásky a náklonnosti a potřeba někam patřit

4, potřeba úcty a uznání

5, potřeba seberealizace, sebeaktualizace, potřeby vědění, porozumění a estetické potřeby (Plháková 2005)

Obr. 1 Znárodnění motivační struktury podle Maslowa (Drápela 1997: 139)

Předtím, než mohou být uspokojeny vyšší potřeby, je potřeba uspokojit potřeby nižší. Maslow tím však nechce říci, že potřeby jedince musí být na každé úrovni hierarchie zcela naplněny, aby člověk mohl postoupit k uspokojování vyšších potřeb. Proto je možné přistoupit k uspokojování vyšší potřeby, i když ještě není zcela uspokojena potřeba nižší. Nejvyšší potřebou je potřeba seberealizace. Sebeaktualizace je nikdy nekončícím procesem. Člověk není nikdy zcela sebeaktualizován, ale stále o to usiluje (Drápela 1997).

Struktura všech motivačních sil je chápána jako kontinuum, jež sahá od úrovně potřeb až po B-úroveň. „B“ znamená „bytí“ ve svém nejhlubším významu, znamená vlastní existenci sjednocenou s veškerou vesmírnou skutečností. Maslow na základě studia osob, které považoval za sebeaktualizující, sestavil patnáct znaků, kterými popsal základní charakteristické rysy těchto osob, mezi tyto rysy patří:

- 1, odstup a potřeba soukromí – sebeaktualizující osoby dokážou být sami, aniž by se cítili osamělí

- 2, nezávislost na kultuře a okolí – sebeatualizující jedinci závisí více na vlastních soudech spíše než na soudech ostatních
- 3, smysl pro humor bez nepřátelství
- 4, originalita a tvořivost
- 5, sebetranscendence – sebezpřesazení je považováno za dominantní charakteristiku každého sebeatualizujícího jedince (Drápela 1997)

2. 7 Mechanismy získávání nových členů

Každá náboženská skupina vyvíjí určité úsilí, které má vést k získání nových členů a to bez ohledu na to, jakými pohnutkami je vedena. Pro popsání mechanismů, které mohou působit při získávání nových členů, vycházím z teorie Jeana-Marie Abgralla, který působí jako psychiatr, kriminolog a soudní expert. Tyto profese do značné míry ovlivnily perspektivu jeho pohledu na tuto problematiku. Abgrall přichází s metodou klinické analýzy sektářství, která je výsledkem jeho patnáctileté praxe a která se pokouší osvětlit mentální manipulaci, jíž jsou jedinci vystaveni ze strany náboženských skupin, které Abgrall označuje jako sekty a přisuzuje jim kriminální povahu. I přesto, že jsem v kapitole 2. *1 Církev, sekta nebo magie?* uvedla, že se snažím vyhýbat termínu sekta pro jeho nejasnost a pejorativní konotace, v tomto kontextu je nutné tento termín zachovat.

Mezi sekty, které autor definuje jako „náboženské skupiny, které se stavějí proti dominantnímu myšlení a oddělují se od původní církve“ (Abgrall 2000: 19), řadí také svědky Jehovovi. Síla sekt podle jeho názoru spočívá zejména ve využívání náboženské svobody a svobody myšlení, protože „bytost poslušná sektě už nemůže jednat svobodně“ (Abgrall 2000: 9).

Autor hovoří o třech fázích získávání nových členů:

- 1, vábení – představuje předeheru, navázání kontaktu a vzbuzení zájmu
- 2, přesvědčování – v jedinci je vyvolán dojem, že vstup do náboženské skupiny, resp. sekty je jeho vlastním rozhodnutím
- 3, fascinace – kandidát je definitivně přesvědčen o správnosti svého rozhodnutí (Abgrall 2000)

Autorův přístup k tomuto tématu je z hlediska jeho profese jistě oprávněný, ale v české prostředí vyznívá poněkud neopodstatněně. Náboženská atmosféra České republiky umožňuje vnímat fenomén sektářství nejen pouze jako psychopatologii, ale spíše jako jeden z možných následků osobních, rodinných či manželských krizí či šířeji jako důsledek vývoje západní společnosti (Vojtíšek in: Abgrall 2000). Přesto je užitečné si uvědomit, že zde může existovat určitý vzorec, podle něž náboženské skupiny postupují při získávání nových členů. To je také důvod, proč zde tuto teorii zmiňuji.

Shrnutí teoretické části

V teoretické části této práce jsem se pokusila charakterizovat náboženskou skupinu svědků Jehovových, a to jak z hlediska historického vývoje této společnosti a jejího působení v České republice, tak z hlediska základních bodů víry svědků. Snažila jsem se popsat hlavní rysy „nových náboženských hnutí“, mezi něž se tato náboženská společnost řadí. Do teoretické části jsem také zařadila sociálněvědní poznatky, které by mi umožnily interpretovat vnitřní život této skupiny i její sociální a kulturní kontext. Jde zejména o problematiku tvorby identity moderního člověka a to ve spojitosti s procesy primární a sekundární socializace, které podle Bergera a Luckmanna stojí na počátku formování identity, jejíž klíčovou složku tvoří odpověď na otázku „kdo jsem“, přičemž příslušnost k náboženské skupině může tuto odpověď poskytnout. Na základě Maslowovy hierarchie potřeb jsem definovala základní potřeby lidských bytostí, z nichž na nejvyšší příčce stojí potřeba seberealizace či sebeaktualizace a to s ohledem na schopnost náboženských skupin naplnit určité potřeby svých členů. A konečně jsem popsala také tři fáze, které Abgrall používá pro zachycení kroků, kterými náboženské skupiny získávají nové členy.

Výše uvedené poznatky použiji při studiu a interpretaci způsobů, pomocí kterých svědkové získávají nové členy, a pokusím se čtenáři přiblížit zkušenosti těch, kteří se svědky stali. Získávání nových členů pro jakoukoli skupinu představuje důležitý sociální jev, kde se střetávají charakteristiky jejího vnitřního života s existujícím sociálním prostředím a vyjasňuje se i povaha reflexivity organizace – její schopnost monitorovat a vnímat své prostředí a současně tyto poznatky promítat do svého vnitřního uspořádání.

Empirická část

3. Formulace výzkumného problému

Cílem mého výzkumu by mělo být poznání zkoumané skupiny a zjištění, jakým způsobem svědkové Jehovovi získávají nové členy a jakým způsobem „noví“ členové o těchto vlivech zpětně subjektivně hovoří. Výzkumné otázky by mohly tedy být definovány takto:

- 1, Jakým způsobem svědkové Jehovovi získávají nové členy.
- 2, Jak svědkové zpětně subjektivně reflektují své zkušenosti se seznamováním se svědky a vstupem do sboru.

Pro získání odpovědí na své otázky jsem použila metody kvalitativního výzkumu, který je definován jako „*nenumrické šetření a interpretace sociální reality*“ (Disman 2000: 285), a to konkrétně kombinaci dvou metod:

- 1, zúčastněné pozorování ve sboru svědků Jehovových
- 2, nestrukturované (neformální) a polostrukturované rozhovory, resp. rozhovory pomocí návodu (Hendl 2005) se členy organizace

Kombinace těchto metod mi měla umožnit poznání zkoumané skupiny, uplatnit explanační postup s popisem dané skupiny (Hendl 2005). Metody kvalitativního výzkumu jsem zvolila proto, že mým cílem bylo porozumění určitým jevům ve zkoumané skupině. Mým záměrem tedy nebylo testovat předem vytvořené hypotézy, jak je tomu v případě kvantitativního výzkumu.

3. 1 Výběr výzkumného vzorku

Předmětem mého výzkumu byli členové náboženské organizace svědků Jehovových, výzkum byl proto proveden ve sboru svědků, kteří se schází v sále Božího Království v jižních Čechách, v obci s 20 000 - 40 000 obyvateli. Ke sboru patří přibližně padesát pět členů. Výběr výzkumného vzorku byl tedy nenáhodný. „*Cílem konstrukce vzorku je (...) reprezentovat populaci problémů, populaci jeho relevantních dimenzí.*“ (Disman 2000: 304). Vzorek byl tedy vybrán na základě účelového výběru (Disman 2000).

Výzkum byl dlouhodobý, probíhal v období září 2007 až květen 2009, kdy jsem docházela na nedělní shromáždění svědků a do teokratické školy. Dvakrát jsem se zúčastnila slavnosti „Večeře Páně“ a jedenkrát krajského sjezdu v Praze. Chtěla jsem se také zúčastnit kazatelské služby a domácího studia Bible, ale jak jsem se dozvěděla, musela bych být buď zájemcem o studium, nebo svědkem. V průběhu celého výzkumu jsem si psala terénní deník.

3. 2 Technika sběru dat

Jako technika sběru dat byla zvolena kombinace dvou metod. První metodu představovalo zúčastněné pozorování, ve kterém jsem vystupovala v roli pozorovatele - participanta. Tato role mi umožnila navázat se svědky kontakt prostřednictvím účasti na jejich pravidelných aktivitách, které se týkají činnosti sboru. Zúčastněné pozorování mi pomohlo zjistit základní informace o svědcích a o činnosti organizace, zejména však o mechanismech získávání nových členů (rozbor kazatelské činnosti a domácího studia Bible).

V rámci zúčastněného pozorování jsem se soustředila zejména na 1, zachycení vzájemné interakce svědků v rámci nedělních shromáždění a teokratické školy a jejich chování vůči sobě navzájem a 2, zachycení vzájemné interakce svědků a oslovovaných lidí při kazatelské činnosti a chování svědků při kazatelské činnosti (na základě vlastní zkušenosti z pozice osloveného, protože jak jsem uvedla výše, abych se této aktivity mohla zúčastnit jako pozorovatel-participant, musela bych být zájemcem o studium Bible nebo svědkem).

Druhou techniku sběru dat představovaly rozhovory, nestrukturované a polostrukturované se členy náboženské organizace, jejichž cílem bylo zjištění příčin, které stojí u vstupu lidí mezi svědky. V rámci polostrukturovaných rozhovorů jsem se ptala dvanácti svědků na to, za jakých okolností, kdy a kde se svědky poprvé setkali, jak probíhalo jejich seznamování a jaké důvody hrály roli při jejich rozhodování o tom, zda se mají či nemají stát svědky. Jednotliví jedinci byli vybráni technikou sněhové koule. Osnova rozhovorů je k dispozici v části Příloha č. 1 a č. 2, přičemž podbody kurzívou u některých otázek naznačují pouze možnosti, o kterých jsem se svědky mohla hovořit nikoli „správné odpovědi“.

3. 3 Hodnocení kvality výzkumu

V porovnání s kvantitativními metodami lze při použití tohoto typu výzkumu dosáhnout vyšší validity, ale za cenu nižší reliability (Disman 2000). Validita výzkumu může být ohrožena různými zkresleními. 1. přítomnost výzkumníka může ovlivnit chování zkoumaných osob. Tomuto zkreslení jsem se chtěla vyhnout dlouhodobým kontaktem se zkoumanou skupinou. K dalšímu zkreslení může dojít vinou výzkumníka. Toto nebezpečí jsem se pokusila minimalizovat tak, že jednotlivé kroky a získané výsledky byly bezprostředně po sebrání konzultovány s vedoucím mé práce, aby nemohlo dojít ke špatné interpretaci. Získané výsledky jsou i přesto platné pouze pro sledovanou skupinu a lze je generalizovat pouze v rámci zkoumané skupiny (tzv. interní zobecnitelnost).

3. 4 Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat

Analýza získaných informací a jejich interpretace probíhala současně s výzkumem a sběrem dat. Data získaná zúčastněným pozorováním jsem kódovala a okamžitě vyhodnocovala. Informace získané z nestrukturovaných rozhovorů jsem zapisovala co nejdříve poskočení rozhovorů a pracovala s nimi stejným způsobem jako s terénními poznámkami. Polostrukturované rozhovory byly nahrány, přepsány, okódovány a vyhodnoceny. Při transkripci rozhovorů jsem použila redigovaný přepis. Sama transkripce již tvoří součást procesu sběru a analýzy dat (Leix 2003). Při vytváření transkripční tabulky a samotného přepisu jsem se inspirovala návrhem transkriptu Alicje Ewy Leix (Leix 2003), ale doplnila jsem jej podle svých potřeb (transkripční tabulka viz Příloha č. 3).

V další fázi práce s polostrukturovanými rozhovory probíhalo kódování. *„Kódování představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a opět složeny novými způsoby. Je to ústřední proces tvorby teorie z údajů.“* (Strauss, Corbinová 1999: 39) Při analýze rozhovorů jsem používala tři úrovně kódování: 1, deskriptivní kódy; 2, interpretativní kódy a 3, vzorové kódy, jejichž popisu se věnuji v páté kapitole. Při interpretaci odpovědí pro mě bylo důležité uvědomit si, že to, co mi svědkové sdělují, není jakási objektivně platná skutečnost, ale že jde o jejich interpretaci událostí, které se jim v životě přihodily a které si nějakým způsobem vysvětlují tak, aby jim oni sami rozuměli a chápali je.

3. 5 Etické otázky výzkumu

Kvalitativní výzkumy obecně kladou velké nároky na etické jednání badatelů. Mezi nejzákladnější nároky patří absolutní otevřenost vůči zkoumaným osobám, jejich seznámení a informovaný souhlas s výzkumem a pokud možno i s jeho výsledkem. Samozřejmostí by mělo být zajištění anonymity respondentů (Nešpor, Lužný 2007).

Všech těchto nároků jsem si vědoma a snažila jsem se je co nejlépe zajistit. O důvodech své přítomnosti jsem informovala vedení sboru, kterému jsem vysvětlila důvody své přítomnosti a získala jsem od nich svolení navštěvovat sbor a účastnit se některých jeho aktivit. Zavázala jsem se, že nikde nebude uvedeno, ve kterém sboru jsem výzkum prováděla, kde se tento sbor schází a kdo jsou jeho členové, tedy že zajistím anonymitu respondentů.

Jsem si vědoma citlivosti získaných údajů a na základě toho je s nimi i zacházeno. Kontaktní údaje respondentů jsou uchovávány odděleně od samotných rozhovorů. Osoby, se kterými jsem prováděla rozhovor, byly seznámeny s důvody, proč se rozhovor uskutečňuje, a požádány o to, zda mohu rozhovor nahrávat, byla jim zaručena anonymita a také to, že nahraný a poté přepsaný rozhovor nebude nikde uveřejněn celý, což byl požadavek, který jsem musela akceptovat, proto nejsou přepsané rozhovory přístupny. Svědkové mi poskytli informovaný souhlas a já jsem se zavázala, že budu chránit jejich soukromí i za cenu snížení „průhlednosti“ výzkumu. Všem svědkům, se kterými jsem hovořila, jsem ke kontrole nabídla přepsaný rozhovor. Nikdo z nich ale možnosti kontroly nevyužil.

David Z. Scheffel podle kodexu *American Anthropological Association* vyjmenoval šest okruhů odpovědnosti kvalitativního výzkumníka (Scheffel 1992: 5):

- odpovědnost vůči lidem, jejichž kulturu a společnost studuje
- odpovědnost vůči veřejnosti
- odpovědnost vůči vlastnímu oboru
- odpovědnost vůči studentům
- odpovědnost vůči zaměstnavateli
- odpovědnost vůči vládám

V mém případě šlo zejména o první bod, o odpovědnost vůči lidem, které jsem zkoumala. Jsem si však vědoma také odpovědnosti vůči veřejnosti a vlastnímu oboru. V okamžiku, kdy při běžné interakci se členy sboru došlo na otázku, proč jsem mezi svědky přišla, snažila jsem se co nejlépe vysvětlit důvody své přítomnosti tak, abych mohla ve výzkumu pokračovat a přitom neztratila důvěru svědků. I přesto jsem se potýkala s řadou vnitřních konfliktů. Např. s tím, jakým způsobem se představit, co říci o tom, co zkoumám, jakým způsobem poděkovat svědkům za čas, který se mnou strávili při rozhovorech, jakým způsobem reagovat na otázky týkající se mé rodiny a mých blízkých, jak odpovídat na otázky vztahující se k víře, jakým stylem psát tuto práci, abych neublížila lidem, se kterými jsem strávila desítky hodin svého života, a přesto přinést informace, které by měly určitou váhu atd. V řešení těchto vnitřních konfliktů mi velmi pomohl článek Jany Noskové s názvem *Tazatel, dotazovaný – dočasní přátelé?* věnující se etice výzkumu.

4. Vlastní výzkum

V následující části se věnuji formám vnitřního života skupiny, zabývám se popisem hmotného uspořádání prostředí, ve kterém se svědkové schází, popisem společných setkání, kazatelské služby a domácího biblického studia a to proto, že se tyto aktivity se ukazují jako klíčové při získávání nových členů.²² Zachycuji také podobu komunikace svědků mezi sebou a s potenciálními zájemci.²³ Cílem této části je přinést co možná nejkompaktnější informace o zkoumané skupině zejména vzhledem k první výzkumné otázce. Pátá kapitola pak sleduje kontext procesu „stávání se svědkem“. Pozornost je soustředěna na zachycení a interpretaci zkušenosti svědků, kteří přijali víru buď jako důsledek své výchovy, nebo v dospělosti jako výsledek určitých životních pochodů.

Pokud neuvádím jinak, pochází všechny dále uvedené informace z mého terénního deníku, který jsem vypracovávala v průběhu výzkumu, a z neformálních rozhovorů se svědky. Rozbor polostrukturovaných rozhovorů, ve kterých svědkové popisují své první setkání se svědky, navazování vztahů, seznamování se s Biblií atd., je uveden v páté kapitole.

²² viz kapitoly 4. 2 *Vzhled sálu Království* a 4. 3 *Popis pravidelných aktivit svědků Jehovových*

²³ viz kapitola 4. 4 *Popis nonverbálního a verbálního projevu*

4. 1 Mé první setkání se svědky

Předtím, než jsem se vypravila na své první terénní pozorování, bylo nutné zjistit, kde a kdy se svědkové schází. Na jejich oficiálních webových stránkách²⁴ tyto údaje ale nejsou. Nenačnete zde ani seznam sborů, ani jakéhokoli jiné kontaktní údaje, pouze odkaz na stránku, na které může vyplnit formulář, na jehož základě Vás svědkové navštíví. To poněkud kontrastuje se snahou svědků oslovit co největší počet lidí. Potřebné informace mi nakonec poskytla paní, která je svědkem a se kterou se zná moje maminka.

Svědkové se pravidelně schází každou neděli na shromáždění, které se koná v budově, kterou označují jako sál. Toto nedělní setkání se koná ve všech sborech po celé České republice (a po celém světě), liší se jen hodinou začátku. Další pravidelné setkání představuje teokratická škola, která se v tomto konkrétním sboru koná každý čtvrtek ve večerních hodinách (18:00 – 20:15), ale den ani hodina není celosvětově nařízena.

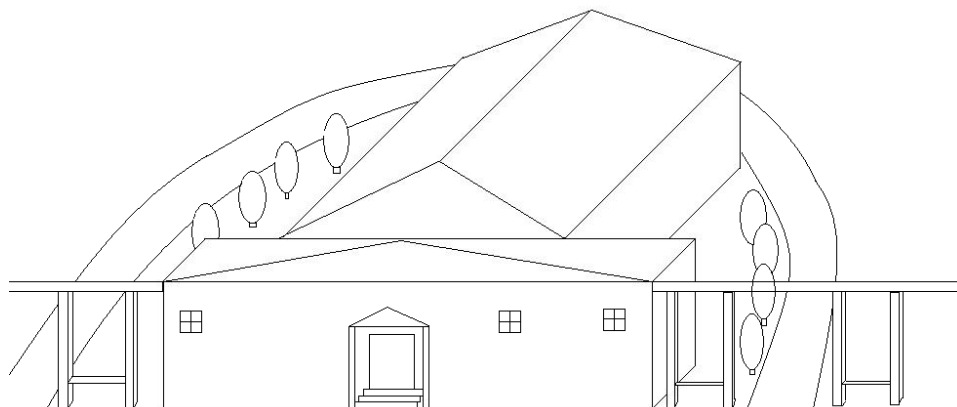
Mé první setkání se svědky v rámci tohoto výzkumu se odehrálo na jednom z nedělních shromáždění. Po skončení shromáždění za mnou přišel jeden ze starších bratrů a přátelsky se zeptal, z jakého důvodu jsem přišla. Vysvětlila jsem mu příčiny své přítomnosti a zeptala se ho, zda se mohu účastnit i dalších setkání. Odpověděl, že mohu a že se bude těšit na mou další návštěvu.

4. 2 Vzhled sálu Království

Sál tvoří velmi důležité místo. Je to prostor, kde se svědkové setkávají, kde uctívají svého Boha a které označují jako sál Království. Z hlediska mého výzkumného problému je podstatné, že je to místo, ve kterém se odehrávají veřejně přístupná shromáždění svědků. Kdokoli má tedy možnost sem přijít a zúčastnit se probíhajícího programu. Nemusí ale jít jen o náhodného kolemjdoucího. Pro zájemce o studium Bible je to obvykle první místo, kde se seznamují se všemi svědky.

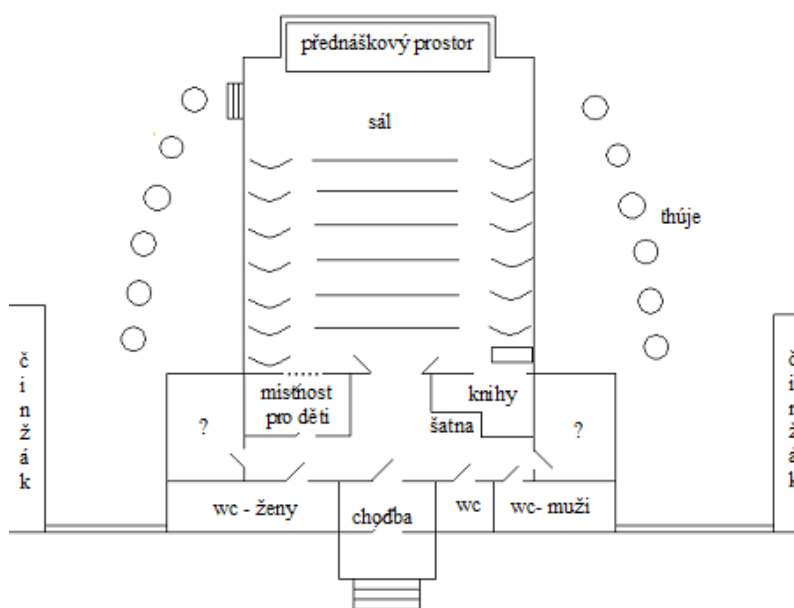
²⁴ [http:// www.watchtower.org/b/index.html](http://www.watchtower.org/b/index.html), (6. 5. 2009)

Svědkové se k budově chovají se stejnou úctou jako k sobě navzájem. Přesto mnohem více než svatostánek připomíná přednáškový sál. Tomu odpovídá i atmosféra a průběh shromáždění, které se podobá spíše hodině ve škole. Sál, který jsem navštěvovala já, se nachází mezi dvěma činžovnými domy, je čistý a upravený a jeho půdorys má tvar písmene „T“.

Obr. č. 2 Přibližný vzhled budovy sálu

Sál má obdélníkový půdorys. Vpředu je pódium, na kterém stojí přednášecí stůl s mikrofonem, nalevo od něj je umístěna květinová výzdoba. Před pódium jsou židle, které zaplňují celý sál. Vše působí čistě, upraveně, a hlavně skromně. V místnosti není kromě obrazu na zadní stěně pódia, na kterém je napsán verš z Bible a který se každý rok mění, a několika květin v květináči žádná výzdoba, a to proto, že ji svědkové odmítají. Nepoužívají ani obrazy svatých či sochy. Zadní část budovy svědkové vybudovali sami. Je to poměrně častý postup. Svědkové zakoupí pozemek a vlastními silami postaví sál. Není žádnou výjimkou, že sál vyroste během dvou až tří dnů a je okamžitě funkční (Svědkové Jehovovi 1993).

Obr. č. 3 Vnitřní prostory sálu

4. 3 Popis pravidelných aktivit svědků Jehovových

V rámci této kapitoly jsem se zaměřila na popis pravidelných setkání svědků, jejichž jádro tvoří společná shromáždění všech členů sboru a jejich dětí a zájemců z řad veřejnosti. Tato setkání jsou klíčová jednak pro organizační chod a fungování sboru, jednak pro posilování a upevňování vzájemných vztahů mezi svědky. Prostřednictvím účasti na společných aktivitách si lidé osvojují nejen určitý způsob myšlení, který je jim zprostředkován zejména publikacemi studovanými v rámci těchto setkání, ale také určitý styl oblékání, komunikace a chování. V neposlední řadě se zde svědkové dovídají, jakým způsobem uplatňovat víru v každodenním životě, a jsou tu také školeni pro kazatelskou službu. Je potřeba zdůraznit, že tato setkání jsou pro svědky téměř povinná. Docházka se sice nepíše, ale na konci každého shromáždění je zaznamenán počet přítomných osob. Starší bratři tak mají přehled o tom, kdo na shromáždění chodí či nechodí, a mohou v případě neomluvené či nezdůvodněné dlouhodobé nepřítomnosti „zasáhnout“.

Shromáždění a sjezdy představují manifestaci hlavních hodnot, ke kterým se svědkové hlásí, a norem, které dodržují a jejichž plnění je vyžadováno od všech členů. Jde zejména o nekritické přejímání informací z literární produkce, které souvisí s naprostým podřízením se autoritě v podobě skupiny starších bratrů, dále o důraz na kazatelskou službu²⁵, distancování se od současné společnosti a zřetelné vymezení se vůči ostatnímu světu, které se projevuje v chování, oblékání, způsobu řeči a důrazu na život v souladu s biblickými příkazy, které však podléhají interpretační činnosti řídicího sboru v Brooklynu²⁶.

Všechna pravidelná setkání svědků prošla v průběhu historie značnými změnami, které pokračují i v současnosti.²⁷ Dnes je podoba shromáždění svědků po celém světě sjednocena a studuje se také stejná literatura. V následujícím textu se zaměřuji na popis pravidelných setkání svědků. Všechna shromáždění jsou veřejná, což znamená, že je může navštívit kdokoli. Pokud se

²⁵ viz 4. 3. 5 Kazatelská služba

²⁶ Svědkové považují Bibli za inspirované Boží Slovo a netají se tím, že jí lze porozumět pouze pod inspirací Božím Duchem. „Kdyby člověk četl od rána do večera Bibli, tak z ní nic nemá, nechápe význam, protože byla napsána pod inspirací Božím Duchem, tak tím způsobem musí být vysvětlená, pokud nemáme Božího Ducha, tak to přečteme a vůbec nám to nic neřekne.“ (výpověď svědka) Ze strany svědků to znamená rezignaci na snahu o pochopení Písma samotného a jejich úsilí se zaměřuje na studium Bible za pomoci nejrůznějších publikací, které Písmo vysvětlují. Tyto „pomůcky“ jsou vytvářeny vedoucím ústředím společnosti, a interpretace Písma tak zcela podléhá mocenským zájmům vedení organizace.

²⁷ více o vývoji pravidelných setkání svědků viz kniha *Svědkové Jehovovi, Hlasatelé Božího Království*

tak stane, zájemci je poskytnuta potřebná literatura, aby mohl sledovat program.²⁸ Pro člověka, který se začne zajímat o víru svědků, je to také první příležitost, kdy se může seznámit s celým sborem, což představuje důležitý okamžik moment na jeho cestě stát se svědkem.

4. 3. 1 Průběh nedělního shromáždění

Po několika návštěvách bylo jasné, že se struktura shromáždění a pořadí jednotlivých částí se nemění. S malými časovými odchylkami vypadá shromáždění takto:

9:30 začátek, zpěv, modlitba, veřejná přednáška

10:30 zpěv, společná četba a rozbor *Strážné věže-studijního vydání*²⁹

11:30 zpěv, modlitba, konec³⁰

Také počet lidí se příliš nemění, pohybuje se kolem čísla padesát pět.

Celý program začíná v 9:30 zpěvem. K přednáškovému stolečku přistupuje jeden ze starších bratrů a vyzve přítomné, aby povstali a ve zpěvníku si našli píseň, která se bude zpívat. Zpěvník obsahuje celkem 225 písní, které jsou tematicky rozděleny do několika skupin. Poté následuje modlitba a veřejná přednáška na určité téma. Starší bratři se v přednášení střídají, první část obvykle vede jiný muž než část druhou.

Druhá část shromáždění, která je opět zahájena zpěvem, je založena na společné četbě a rozboru časopisu *Strážné věže-studijního vydání*. Jeden z mužů čte příslušný text ve *Strážné věži* a druhý klade otázky, které jsou napsány pod textem. Lidé v sále se hlásí a odpovídají do mikrofonů, které obsluhují další dva muži. Svědkové se na tuto část připravují doma, odpovědi na otázky získávají přímo v textu, je jen nutné je „vyhledat“. Často pracuje s obrázky u textů.

V závěru se opět zpívá a vše končí modlitbou, po které se lidé loučí a pomalu rozchází do svých domovů. Zůstává jen malá skupinka tří až pěti osob, která uklízí sál.

²⁸ tak to bylo i v mém případě

²⁹ více o časopisu *Strážná věž – studijní vydání* viz kapitola 4. 4. 3 *Formální komunikace*

³⁰ Od začátku roku 2008 došlo ke zkrácení veřejné přednášky, která nyní trvá o 15 minut méně. Tím došlo k posunu začátku druhé a třetí části shromáždění.

4. 3. 2 Průběh sborového studia, teokratické školy a služebního shromáždění

Sborové studium knihy, teokratické služby a služebního shromáždění tvoří další část společných setkání svědků Jehovových. Tyto aktivity probíhaly až do konce roku 2008 samostatně ve dvou blocích v průběhu týdne. Od začátku roku 2009 jsou však spojeny do jednoho celku.³¹ Obou částí zvláště jsem se neúčastnila. Zním pouze současnou podobu setkání, které se koná každý čtvrtek. Program začíná v 18:30, tedy v době, kdy je možné předpokládat, že už jsou všichni z práce doma, a končí nejdéle ve 20:15.

Toto setkání má podobnou strukturu jako nedělní shromáždění. Začíná a také končí zpěvem a modlitbou a aktivity, které se v jeho rámci odehrávají, se příliš neliší od těch, které tvoří jádro nedělních shromáždění. První část shromáždění je označována termínem „sborové studium knihy“. Jde o studium různých knižních publikací, které svědkové vydávají (délka: 25 minut). Další část označovaná jako „teokratická škola“ představuje studium *Svatého Písma- Překlad nového světa* (délka: 30 minut). Poslední část je zaměřena na kazatelskou službu a její výkon a říká se jí „služební shromáždění“ (délka: 35 minut). V průběhu této části svědkové získávají praktické informace o tom, jak oslovovat lidi a navazovat s nimi kontakt, jak je zaujmout, jak s nimi hovořit a o čem, a dále informace týkající se toho, jakým způsobem uplatňovat víru v každodenním životě.

Po společném zpěvu a modlitbě se studuje některá z publikací svědků a to tak, že v průběhu určité doby se svědkové seznámí s obsahem celé knihy. Toto studium má stejnou podobu jako studium *Strážné věže-studijního vydání*. Jeden z bratrů předčítá a druhý klade otázky a vyvolává svědky, kteří chtějí na danou otázku odpovědět. Svědkové si odpovědi připravují doma. V další části programu se čte několik kapitol ze *Svatého písma-Překlada nového světa*. Jeden z bratrů vždy krátce shrne obsah pasáže, kterou si svědkové měli doma přečíst, a soustředí se zejména na verše, které nemusí být čtenářům srozumitelné. Poté dává prostor svědkům v sále,

³¹ Důvodem organizačních změn je snaha vedoucího výboru v Brooklynu vést svědky k samostudiu. Jak se zdá, není to ale důvod jediný. Svou roli tu hraje také úsilí o snížení ekonomických nákladů na provoz sálů, ale zejména pokus o větší kontrolu svědků. Na sborovém studiu totiž často docházelo k tomu, že byly vznášeny otázky, které vyvolávaly vášnivé diskuze, byl zde také větší prostor pro komentáře, a starší bratři tak neměli situaci zcela pod kontrolou (www.straznavez.cz/Zdomova/komentare_zmenashromazdeni.htm, 20. 5. 2009).

aby se s ostatními podělili o své postřehy týkající se dané pasáže. Tato část netrvá dále než deset minut.

Poté následuje část programu, kdy skupinka vybraných svědků prezentuje úkol, který dostala na minulém čtvrtěčném setkání. Jedná se o trénink čtení biblického textu nahlas, který je přidělován jen mužům, protože jsou to oni, kdo předčítají např. texty ze *Strážné věže* a musí čtení trénovat, dále o přehrání určité modelové situace určité téma, např. jak má rodič reagovat na prosbu svého dítěte, které chce chodit na kroužek zpěvu, kterou si připravují svědkové doma, a konečně opět jakési vystoupení na téma, jakým způsobem vysvětlovat určitý biblický text. Posledních dvou jmenovaných úkolů se účastní jak muži, tak ženy. Všechny tři úkoly jsou bezprostředně po svém skončení zhodnoceny některým ze starších bratrů.

Touto prezentací domácích úkolů končí teokratická škola a začíná služební shromáždění, ve kterém se projednávají otázky spojené s kazatelskou službou. Řeší dotazy, se kterými se svědkové mohou setkat při kazatelské službě ze strany oslovených lidí, probírají se texty z časopisů *Strážná věž* a *Probud'te se!* a to zejména s odkazem na to, jaké články by mohly zaujmout potenciální čtenáře v tom kterém obvodu. Svědkové se opět hlásí a sdělují ostatním své poznatky a nápady. I zde se ve velké míře pracuje s obrázky v časopisech. Celé setkání končí zpěvem a modlitbou.

4. 3. 3 Popis sjezdového dne

První sjezdy se začaly organizovat již koncem 90. let v USA (*Svědkové Jehovovi 1993*). Sjezd představuje hromadné setkání svědků, a koná se pravidelně a na různých úrovních. Já jsem měla možnost účastnit krajského sjezdu, na kterém byli přítomni členové šesti sborů a který se konal 5. 4. 2009. Sjezd na této úrovni se pořádá jednou ročně, účastí se ho 500 až 600 lidí a je jednodenní. Další úroveň tvoří sjezdy celostátní a sjezdy mezinárodní, které jsou vícedenní (*Svědkové Jehovovi 1993*).

Námět sjezdového dne zněl: „*Stále bdi nad službou ... , abys ji splnil*“ (Kol. 4:17). Celý sjezd byl rozdělen do dvou částí na dopolední a odpolední program. Přesně v 9:50 přistoupil k mikrofonu první řečník a slavnostně sjezd zahájil. Poté program postupoval přesně podle časo-

vého harmonogramu, který si každý účastník mohl vyzvednout v informačním kiosku.³² Jednotlivé části následovaly za sebou v rychlém sledu a výstupy netrvaly déle než třicet minut. Na podiu se střídali řečníci, vždy šlo u muže. Určitý prostor byl však dán i ženám a různým věkovým kategoriím. Svědkové byli zváni na podium, aby se s ostatními podělili o své zkušenosti a zážitky z kazatelské služby. V průběhu programu dostali svědkové mnoho rad a doporučení týkající se kazatelské služby.

Sjezd představuje příležitost pro ty, kteří se chtějí stát svědky, aby se nechali pokřtít. Křest je veřejným, a jak svědkové zdůrazňují svobodným projevem rozhodnutí člověka stát se svědkem, kterému předchází jakési vnitřní zasvěcení se Bohu, jež je poté na sjezdu veřejně stvrzeno. Před samotným křtem probíhá jakési přezkoušení ze základní nauky svědků, aby ti, kteří se dávají pokřtít, jasně chápali nejen tuto nauku, ale aby také rozuměli tomu, co zahrnuje chování svědků (*Svědkové* 1993). Před samotným křtem je člověk vyzván, aby odpověděl na dvě otázky. První se člověka ptá na to, zda se chce stát svědkem a věrně sloužit Bohu. Tato služba zahrnuje nejen přijetí hodnot a norem svědků a jejich způsobu života, ale také závazek k vykonávání kazatelské služby. Ta druhá po něm vyžaduje kladnou odpověď na to, že se chce stát členem organizace. Kladnou odpovědí na tuto otázku žadatel o křest dokládá, že je seznámen s tím, že může být svědkem pouze a jedině v rámci společnosti.

Křtění probíhá v bazénku a podle svědků je potřeba, aby byl člověk zcela ponořen do vody. Lidé, kteří čekají na křest, jsou oblečeni v bílém, stejně jako starší brat, který je křtí, a to tak, že jednou paží uchopí křtěnou osobu pod zády a druhou jí položí na ruce, kterými si křtěný jedinec drží nos. Pak jej rychlým pohybem zvrátí dozadu tak, aby se celé tělo ocitlo pod vodou. Z vody poté vychází nový svědek Jehovův, který je od této chvíle ostatními osločován titulem bratře nebo sestro.

4. 3. 4 Památná slavnost

Večeře Páně neboli Památná slavnost je jedinou bohoslužbou, kterou svědkové za celý rok pořádají. Koná se po celém světě ve stejném čase a má také stejný průběh. Tato slavnost časově odpovídá velikonočním svátkům. Svědkové se drží zadání své Bible a slaví Večeři Páně 14.

³² časový harmonogram je k dispozici v části Příloha č. 4

nisana. V loňském roce toto datum odpovídalo sobotě 22. března, letos čtvrtku 9. dubna. Začátek je stanoven na okamžik po západu slunce. Slavnosti se účastní nejen svědkové, ale také např. jejich blízcí, kteří nejsou svědky, a zájemci o studium. Možnost „být přítom“ mají i obyčejní lidé, protože svědkové roznáší do všech domů, které spadají pod oblast správy daného sboru, pozvánky a zvou nejen své známé, ale také kohokoli, kdo projeví zájem. Počet účastníků se tak pohybuje kolem čísla devadesát.

Mírně se také mění podoba sálu. Přibývá židlí a na podiu stoly, na kterých jsou sklenice s červeným vínem a talířky s nekvašeným chlebem. Průběh slavnosti se opět příliš neliší od nedělních shromáždění. Začíná se zpěvem a modlitbou, po které následuje přednáška týkající se slavnosti (v roce 2008 se hovořilo o původu této slavnosti a o tom, co tato slavnost znamená; v roce 2009 se řečníci věnovali osobě Ježíše Krista). Řečník postupně přechází k vysvětlování toho, jak bude samotná slavnost probíhat a co ony symboly znamenají. Nekvašený chléb představuje Kristovo dokonalé tělo, proto v chlebu není kvas, který symbolizuje hřích. Víno je Kristovou krví, která tvoří základ nové smlouvy.

Poté se přednášející dostává k rozdělení lidí na dvě skupiny. Jednu skupinu tvoří ti, kteří se stanou součástí nebeské vlády a budou vládnout spolu s Kristem. Jejich počet je 144 000. Tento počet řečník dokládá verši z knihy Zjevení 14:1. Druhou část tvoří lidé, kteří zůstanou na zemi a vytvoří novou společnost. Pro první skupinu osob jsou určeny dané symboly. Ti, kteří cítí, že patří do nebes, přijímají symboly.³³ Tedy napijí se vína a snědí chléb.

Samotná slavnost pak probíhá podle biblické předlohy a to tak, že řečník přesně podle veršů v Bibli (Korint'ánům 11:24 a dál) vybízí přítomné, aby se pomodlili. Po modlitbě vstává několik bratrů, kteří berou ze stolku talířky s chlebem a nesou je mezi přítomné. Talířky kolují rukama všech. To samé se pak opakuje se sklenicemi vína. Přečte se příslušná pasáž v Bibli, přednese se modlitba a bratři nechávají kolovat sklenice s vínem. Poté památná slavnost končí zpěvem a modlitbou. Na obou slavnostech, kterých jsem se účastnila, nikdo symboly nepřijímal.

³³ Podle svědků člověk příslušnost k této „vyvolené skupině“ pozná tak, že daná osoba nepochybuje o tom, že její místo je v nebesích. Jak mi bylo řečeno, počet míst v „Božím parlamentu“ se každý rok snižuje, proto je poměrně běžnou praxí, že ti, kteří v minulosti symboly přijímali, mohou být kvůli nějakému prohřešku z této skupiny vyloučení.

4. 3. 5 Kazatelská služba

Svědkové nečekají, až budou osloveni případnými zájemci, ale sami aktivně a usilovně oslovují jiné. Tato jejich činnost je označována jako kazatelská neboli misijní služba a představuje jeden z charakteristických rysů svědků Jehovových. Kazatelská služba, stejně jako samotná společnost, prošla dlouhým a složitým vývojem³⁴ a představuje jeden z hlavních způsobů, jakým svědkové získávají nové členy. Nic na tom nemění ani fakt, že sami svědkové zdůrazňují, že jejich úkolem není přesvědčovat lidi, aby se stali svědky, ale seznamovat je s Biblií. Jako hlavní argument pro tuto činnost uvádí, že „by bylo sobecké nechat si pro sebe to, co člověk získal z Bible, naději, krásnou vyhlídku“. Ostatně v tom, že nečekají, až si je lidé sami najdou, vidí svědkové svou hlavní přednost oproti ostatním církvím.

Já se při popisu kazatelské služby omezím pouze na její současnou podobu, jak jsem ji poznala na základě svého výzkumu. Kazatelská služba je termín, pod který spadá velké množství aktivit, zejména služba na stanovišti, služba dům od domu a příležitostná služba, přičemž svědkové si mohou vybrat takový způsob služby, který je jim nejbližší. Obvykle slouží ve dvojicích. Co je podstatné, je počet odsloužených hodin, které si svědkové zapisují a na konci každého měsíce vykazují starším bratrům ve sboru. Svědomí jim nedovoluje „podvádět“ a přidávat si hodiny, ba naopak, mnozí se i přes svá zaměstnání či docházku do škol zapisují do tzv. průkopnické služby, která obnáší padesát hodin kazatelské činnosti měsíčně.

Cílem kazatelské služby je oslovení co největšího počtu lidí, kterým by svědkové mohli zprostředkovat své učení. Svědkové v průběhu své historie vytvořili důmyslný systém, díky kterému se dostávají k velkému počtu lidí. Používají veškerou dostupnou techniku (necháávají krátké vzkazy v poštovních schránkách, zvukové záznamy svých přednášek nahrávají na CD nebo DVD, poskytují biblickou literaturu, mohou Vás oslovit také telefonem atd.) a o své víře hovoří kdykoli, kdy se naskytne příležitost. Jako nejúčinnější způsob se však osvědčilo osobní oslovování lidí (*Svědkové Jehovovi* 1993).

Služba na stanovišti zahrnuje nabízení časopisů *Strážná věž* a *Probud'te se!* Svědkové se snaží pravidelně objevovat na stejných místech. Využívají např. páteční trhy, kdy se na daném

³⁴ více o vývoji kazatelské služby svědků viz *Svědkové Jehovovi, Hlasatelé Božího Království*. O důležitosti, kterou svědkové kazatelské službě přikládají, svědčí i fakt, že v knize *Svědkové Jehovovi, Hlasatelé Božího království* je popisu této činnosti věnováno téměř dvě stě padesát stran z celkového počtu sedmi set stran.

místě vyskytuje větší počet lidí. Časopisy rozdávají na frekventovaných místech a to v čase, kdy tudy proudí lidé např. z práce nebo na nákupy. Svědkové tak mají největší šanci někoho oslovit. Většina z nich se nesnaží vnucovat kolemjdoucím své publikace, spíše čekají, zda se někdo ze zvědavosti přijde podívat na to, co to rozdávají. Pokud se nějaký jedinec „odváží“, naváže s ním svědkové rozhovor, obvykle na nějaké velmi aktuální téma, které se může daného člověka týkat, nebo se ho zeptají, zda slyšel např. o Božím Království. Většina svědků se na každou službu na stanovišti připravuje doma, čerpá přitom z časopisů a jejich obsahu, a snaží se najít taková témata, která by mohla zaujmout.

Dalším typem služby je služba dům od domu. Při této činnosti obchází svědkové domy v jim svěřeném obvodu a zvoní na jednotlivé zvonky. Pokud jim člověk otevře a je ochoten si s nimi krátce popovídat, předají mu časopis a zeptají se, zda mohou přijít znovu. Jestliže získají kladnou odpověď, domluví se na čase a svou návštěvu opakují. Návštěvy se tak buď stávají pravidelnými a pomalu přechází v biblické studium³⁵, nebo končí žádostí, aby svědkové už nechodili. Svědkové jsou při službě dům od domu (a samozřejmě nejen při ní) velmi trpěliví a vytrvalí. Neodrazují je negativní reakce lidí, špatné počasí ani zdravotní problémy. Při rozhovorech mi říkali, že je služba vnitřně naplňuje a že se často opravdu těší, až půjdou sloužit. Může nám to připadat nepochopitelné, protože reakce, se kterými se svědkové v průběhu služby setkávají, jsou často odmítavé a někdy vyloženě hrubé, ale je třeba si uvědomit, že právě tyto negativní reakce svědky utvrzují v přesvědčení, že žijí v „závěru systému věcí“, že se naplňují biblická proroctví a brzy (možná již zítra) nastane Armagedon. Na druhou stranu ale svědkové přiznávají, že se museli naučit jak oslovovat lidi a že to pro ně zpočátku vůbec nebylo lehké.

Posledním typem služby, o kterém se zmíním, je služba příležitostná. Jak název napovídá, jedná se o takový typ služby, kdy svědkové využijí jakékoli příležitosti, aby mohli hovořit o své víře. Může se např. stát, že budete osloveni cestou vlakem či autobusem, ve frontě na nákup či při procházce v parku. Tento typ služby představoval hlavní způsob misie před rokem 1989, kdy svědkové nemohli chodit dům od domu ani využívat jiných způsobů šíření své víry.

³⁵ o biblickém studiu viz kapitola 4. 3. 4 *Domácí biblická studia*

4. 3. 4 Domácí biblická studia

Domácí biblické studium představuje další fázi při seznamování člověka se svědky a jejich vírou. Jedná se o setkání, která se odehrávají v bytě či domě zájemce, a jejich náplní je studium Bible za pomoci publikací svědků, které mají zájemci pomoci k „hlubšímu“ porozumění Písma. Pokud studuje žena, dochází k ní nejlépe jedenkrát týdně dvojice svědků složená ze dvou žen či ženy a muže. Jestliže studuje muž, chodí za ním dvojice mužů či smíšená dvojice. Pro svědky je totiž z morálního hlediska nepřijatelné, aby studium probíhalo pod vedením dvojice opačného pohlaví než je zájemce (zjištěno na základě rozhovorů). V průběhu studia se člověk seznamuje nejen s Biblií, ale také s hodnotovým žebříčkem svědků a jejich nároky a požadavky na život každého jedince. Studium trvá různě dlouhou dobu, od několika měsíců až po roky a je zájemcům poskytováno zdarma. Jeho vyvrcholením je rozhodnutí jedince nechat se pokřtít.

V mnoha případech však k žádnému křtu nedojde. Čím více člověk poznává Písmo a čím více se seznamuje s požadavky, které klade organizace na každého svědka, tím méně je ochoten měnit dosavadní styl svého života a biblické studium končí nezdarem. I tuto situaci si však svědkové dokážou zdůvodnit a to tak, že daný jedinec přilákal pozornost Satana, který ho poté svedl z cesty. Tím si jen znovu potvrzují svůj výklad světa. Případné zájemce často odradí zejména „povinnost“ chodit do kazatelské služby.

Podrobnější informace o domácím studiu se mi získat nepodařilo. Jak jsem uvedla v kapitole 3. *1 Výběr výzkumného vzorku*, abych se mohla biblického studia zúčastnit, musela bych být zájemcem o studium či svědkem. Začít studovat Biblii jen proto, abych získala informace o tom, jak toto setkání probíhá, bylo pro mě z etického hlediska nepřijatelné.

4. 4 Popis nonverbálního a verbálního projevu

Při oslovování potenciálních zájemců hraje důležitou roli verbální i neverbální komunikace svědků, kteří se svým vzhledem a stylem komunikace snaží v lidech vzbuzovat důvěru, protože jedině tak s nimi mohou navázat užší kontakt. Neméně důležitou roli hraje také chování svědků, které je velmi přátelské a srdečné, a zanechává v člověku silný dojem.

4. 4. 1 Nonverbální komunikace

„Neverbální sociální komunikaci se rozumí způsoby chování lidí a způsoby jejich působení na druhé lidi při jejich bezprostředním styku.“ (Křivohlavý 1988: 9) A právě působení na druhé lidi je v průběhu kazatelské služby velmi důležité. Na svých společných setkáních se svědkové vítají podáním pravé ruky, které provází široký úsměv. Již ve vstupních dveřích stojí několik bratrů a zdraví příchozí. Svědkové jsou velmi přátelští a nově příchozí si okamžitě této vřelosti všimne. Při hovoru lidé stojí poměrně blízko u sebe (podle mého odhadu asi 0,5- 0,7 metru). Několikrát jsem při komunikaci se svědkem nevědomě udělala krok vzad, protože daný člověk stál příliš blízko. To, že svědkové vstupují do osobního prostoru jedince, je pro jejich komunikaci typické.

Při hovoru se svědkové dívají jeden druhému do očí a nepoužívají příliš rozmáchlá gesta. Jejich komunikace je téměř vždy doprovázena úsměvem. Lidé, se kterými jsem měla možnost hovořit, používají hovorovou češtinu bez vulgarismů, mluví poměrně tiše, pomalu a pokorně. Při přednášce se lidé hlásí prostým zvednutím ruky. Přednášející s nimi naváže oční kontakt a následně je vyvolá. Přednášející obvykle souhlasně pokyvuje a na závěr poděkuje a usměje se.

Svědkové uznávají poměrně konzervativní pravidla oblékání a úpravy. Přesto se podle vnějšího vzhledu nedají na první pohled odlišit od ostatních lidí. Říci obecně, co svědkové nosí, je těžké a závisí to zejména na pohlaví a věku jedince. Mnohem snadnější je říci, co u nich neuvidíte: jsou to hluboké výstřihy a mini sukně u žen, roztrhané oblečení u mužů, u obou pohlaví špinavý či zanedbaný oděv. Na společné aktivity v sále i mimo něj se svědkové oblékají slavnostně, muži mají oblek, případně společenské kalhoty a košili. Většina žen nosí sukni, příp. společenské kalhoty a halenku či svetřík.

U nikoho nenajdete piercing, ani tetování, (které by bylo na viditelném místě, není však velmi pravděpodobné, že by je měli). Co se týče šperků nebo jiných ozdob, ženy nosí náušnice, jednoduché řetízky kolem krku a jeden až dva prstýnky. U mužů jsem si všimla jen hodinek a prstenů. V souvislosti s odíváním je nutné si uvědomit, že to, „*jak se lidé odívají, je jedním ze způsobů vyjadřování jejich identity*“, protože „*vnější oděv je vidět a o něčem na veřejnosti vypovídá*“ (Boewie 2008: 82). Svědkové se oblékají „*slušně*“, tak, aby svým oděvem nepobuřovali a nepůsobili vyzývavě či odpudivě, což je při službě při kontaktu s ostatními lidmi velmi důležité.

4. 4. 2 Neformální komunikace

Prostor pro neformální komunikaci je omezen na dobu před shromážděním a po něm. Část před začátkem shromáždění je vyplněna vítáním příchozích a vítáním se svědků mezi sebou. Přivítání je většinou doprovázeno otázkami typu: „Jak jste se celý týden měl/a?“, „Už jste všichni zdraví?“, „Tak co Vám řekl doktor?“, „Jak to šlo ve škole?“, „To máme dnes krásné počasí, vidíte?“. Otázky mají neutrální charakter, i když je na první pohled jasné, že „všichni ví o všech“ a že se navzájem více nebo méně dobře znají. Ti věkem mladší obchází starší a u každého se chvilku zdrží. Buď si mezi sebou tykají nebo vykají, záleží na tom, jak dobře se znají a jaký je věk těch, kteří spolu hovoří.

Dalším typickým znakem projevu svědků je to, že často hovoří o osobních pocitech, které se dotýkají jejich náboženského života. O nich jsou svědkové schopni hovořit velmi otevřeně a veřejně. Také věci týkající se jejich víry rozebírají s nadšením, radostí a odhodláním a notnou dávkou zarputilosti. Svědkové se na každé negativní skutečnosti, která se odehrála v jejich životě, snaží nalézt něco pozitivního.

Když jsem se svědky hovořila, připadala jsem si spíše než jako partner dialogu jako posluchač monologu. Nevím, jestli je to způsobeno jejich snahou ukázat mi to, čemu věří, nebo je to pro jejich projev typické a netýká se to jen komunikace se mnou jako s novým potenciálním zájemcem o studium. V každém případě jsem při neformálních rozhovorech s nimi měla pocit, že to, na co se mě ptají, slouží spíše jako řečnická otázka, ve které nejde o to, co já odpovím, ale o projev, který po mé odpovědi následuje a jehož úkolem je představit mi určitou část života svědků či jejich víru. Na druhou stranu však svědkové působí dojmem, že jim člověk může říci opravdu všechno, a pokud se rozhodne svěřit se jim s něčím, trpělivě vám naslouchají.

4. 4. 3 Formální komunikace

Formální komunikace probíhá na třech rovinách. První je tvořena veřejnými přednáškami, tzn. že se jich mohou zúčastnit i zájemci z řad veřejnosti, aniž by narazili na problém, že by výkladu nerozuměli. Přednášky vždy pronášejí jen muži. Snaží se mluvit spisovně, jednoduše a prostě, tak, aby byly všichni schopni porozumět obsahu. Styl přednesu záleží na konkrétní osobě, která přednáší.

Druhou rovinu tvoří texty ve *Strážné věži* a jiných publikacích, které svědkové vydávají a zdarma distribuují mezi zájemce z řad veřejnosti. Já jsem si ze svých setkání se svědky odnesla několik *Strážných věží* a *Probud'te se!* a také knihy *Co Bible doopravdy říká*, *Svědkové Jehovovi*, *Hlasatelé Božího Království* a „*Zachovávejte se v lásce Boží*“. Kromě toho každý měsíc nacházím ve své schránce další *Strážné věže* a *Probud'te se!* Tato periodika hrají důležitou roli při navazování vztahů svědků s potenciálním zájemcem. V případě, že si od nich člověk časopis vezme, obvykle neodolá a prohlédne si ho. Zjistí, že se zabývá aktuálními problémy a přináší odpovědi na otázky, se kterými se setkává ve svém každodenním životě.

Od počátku roku 2008 došlo k určité změně v podobě *Strážné věže*, která vychází dvakrát za měsíc a je určena pouze svědkům a „zájemcům, kteří dělají pokroky“, a nikoli, jak tomu bylo dosud, široké veřejnosti. Její název je rozšířen o dovětek *studijní vydání*. Tento výtisk časopisu *Strážná věž-studijní vydání* je zaměřen na seznamování se a prohlubování znalostí ze *Svatého Písma-Překlad nového světa*.

Pro veřejnost je určen podobný časopis s názvem *Strážná věž*, který obsahuje větší počet ilustrací než studijní vydání a je více zaměřen na každodenní použití. O tomto časopisu se zde zmiňuji podrobněji, protože je to spolu s časopisem *Probud'te se!* jedna z klíčových publikací, kterou svědkové vydávají a která lidem zůstává po jejich setkání se svědky v ruce. V případě, že je nevyhodí, reprezentují hmatatelnou připomínku tohoto setkání. Časopis *Strážná věž* je rozdělen do několika částí, které se objevují ve všech časopisech od roku 2008:

- 1, náboženská problematika³⁶ (např. „*Boží moc je patrná v přírodě*“, „*Boží moudrost*“³⁷)
- 2, praktické rady pro rodinný život (např. „*Jak spolupracovat při řešení problémů*“, „*Jak být oporou pro nevléčitelně nemocného?*“)
- 3, co Ježíš učil (např. „*O konci světa*“)
- 4, co zajímá naše čtenáře (např. „*Stojí za zázračným uzdravením Bůh?*“)
- 5, co možná nevíte (např. „*Proč byl vonný olej, který použila Marie, tak drahý?*“)
- 6, pro naše mladé čtenáře (např. „*Ježíš zázračně uzdravuje*“)

³⁶ Tím nechci v žádném případě říci, že zbytek časopisu se náboženské tematice nevěnuje. Pouze v porovnání s ostatními sekcemi se tato část této problematice věnuje nejvíce a nejviditelněji.

³⁷ Všechny uvedené příklady pochází ze *Strážné věže* z 1. května 2008, tato struktura se ale vyskytuje ve všech dalších *Strážných věžích*, které jsem měla k dispozici.

Kromě těchto sekcí se v časopisech objevují další články, které nelze přesně zařadit. Časopis *Probud'te se!* přináší „populárně naučné“ články o přírodě, lidském těle, geografických a historických zajímavostech a odkazy na náboženskou nauku jsou méně zjevné a více skryté.

Většina svědků přejímá jazyk těchto periodik a používá podobné obraty, které se v publikacích objevují. Při rozhovoru se svědky je člověk schopen poznat, kdy svědek hovoří „spatra“ a kdy přechází k citování a parafrázování naučených textů. Všechny publikace, které svědkové se kterými jsem se setkala (kromě *Svatého Písma- Překlad nového světa*), jsou doplněny barevnými ilustracemi, s nimiž svědkové aktivně pracují. Vysvětlují si jejich význam a odkazují se na ně.

Třetí rovinu tvoří písně, které se během společných setkání zpívají tři a které svědkové označují jako písně Království. Písně jsou shromážděny ve zpěvníku, který obsahuje 250 písní. Každá píseň vychází z konkrétního verše případně veršů ze *Svatého Písma – Překladu nového světa* a spadá vždy pod určitý tematický celek, kterého se obsahově týká, např. Boží jméno, manželství, Království, křesťanské ctnosti. V písních jsou shrnuty hlavní principy víry svědků. Zpíváním si je lidé připomínají a opakují. Mnohé písně člověka nabádají k určitému chování a vykonávání určitých činů nebo přináší informace o tom, jak by se svědkové měli chovat v nej-různějších životních událostech.

5. Jak se člověk stává svědkem a průběh rozhovorů

Obecně se dá říci, že existují dva typy situací, ve kterých jedinec může se svědky poznat a seznámit se s nimi. Buď jeho seznamování probíhá v procesu primární a sekundární socializace³⁸, přičemž počet těch, kteří jsou nebo byli vychováváni rodiči-svědky, je překvapivě vysoký. Jedná se téměř o jednu třetinu osob ve zkoumaném sboru bez ohledu na to, zda jsou tito jedinci již pokřtěni či ještě ne. Za podstatně odlišných okolností pak dochází k seznamování člověka se svědky v době jeho dospívání či dospělosti.

Abych zjistila bližší informace o tom, jak se vytváří vztah člověka se svědky, provedla jsem několik rozhovorů. O rozhovor jsem chtěla požádat dvanáct svědků, šest mužů a šest žen. Když jsem začala svědky-muže žádat, zda bych si s nimi mohla popovídat, souhlasili, ale vzápětí

³⁸ viz kapitola 2. 5 *Teorie primární a sekundární socializace*

dodali, že se musí domluvit s manželkami, zda budou také mít čas. Postupně vyšlo najevo, že pro svědky je nepřijatelné, aby ženatí muži trávili o samotě čas s jinou ženou než se svou manželkou. Nevím však, jestli je to obecné pravidlo, nebo se to týkalo jen mnou oslovených mužů. Proto jsem rozhovor s mužem za přítomnosti jeho manželky udělala jen jeden a rozhodla se, že o další rozhovory požádám jen ženy. Přítomnost manželky podle mého názoru významným způsobem ovlivňovala výpovědi muže. Jsem si vědoma toho, že „vynecháním“ zkušenosti mužů došlo ke zkreslení a že svou druhou výzkumnou otázku „*Jak svědkové zpětně subjektivně reflektují své zkušenosti se seznamováním se svědky a vstupem do sboru*“ mohu zodpovědět pouze na základě zkušeností žen a jednoho muže.

Osm oslovených (sedm žen a jeden muž) se stalo svědky v průběhu dospívání či v dospělosti, ostatní čtyři ženy byly vychovány rodiči-svědky. Počet oslovených, kteří poznali svědky v dospělosti a těch, kteří byli vychováni rodiči-svědky, odpovídá jejich zastoupení ve sboru. Nikdo z nich mou žádost o rozhovor neodmítl. Rozmluvy se odehrály v domácnosti svědků, kteří mi ochotně a otevřeně odpovídali na všechny mé otázky. Výpovědi svědků a svědkyň jsou v textu označeny kurzívou a uvedeny v uvozovkách. V závorce za výpovědí je pseudonym.³⁹ Při vytváření citací jsem použila redigovaný přepis. Výpovědi respondentů nejsou zastoupeny rovnoměrně, někteří respondenti nejsou zmíněni vůbec, nikoli proto, že by jejich sdělení byla méně důležitá či nepodstatná, nýbrž proto, že jsem snažila vybírat pouze taková, které nejlépe dokládají daná tvrzení.

5. 1 Vychován/a jako svědek

V této části své práce popisuji zkušenosti čtyř žen (45, 19, 19 a 14 let), které byly vychovány rodiči-svědky a které se rozhodly nechat se pokřtít. Na základě svého pozorování a neformálních rozhovorů však mohu říci, že chlapci jsou vychováni stejným způsobem jako dívky a jejich zkušenosti jsou velmi podobné. Přesto je tu jedna zásadní odlišnost, pro dívky je mnohem těžší nenechat se pokřtít, či dokonce opustit sbor, protože si obvykle vytváří užší vztahy s rodiči než chlapci, a v okamžiku rozhodování o tom, jaký život chtějí žít, hraje jejich rodinné zázemí zásadní roli. Pro dospívající ženy je tak mnohem těžší odmítnout víru, protože tím zároveň odmítají i svou rodinu. K tomuto závěru jsem dospěla jednak na základě rozhovorů se svědky-rodiči,

³⁹ Stručná charakteristika respondentek a respondenta je uvedena v příloze č. 5.

kteří své děti vychovávali ve „víře“ a jejichž synové se pokřtít vůbec nenechali, jednak z události ve sboru. V době, kdy jsem do sboru docházela, jej opustili dva pokřtění chlapci, kteří byli vychováni rodiči-svědky. Je však nutné říci, že k přerušení veškerých kontaktů mezi členy rodiny dochází pouze v případě, že se jedinec nechá pokřtít, a poté buď sám ze sboru odejde, nebo je z ně-ho vyloučen. Pokud ke křtu nedojde, vztahy v rodině jsou nadále udržovány. Přesto jsou to spíše chlapci, kteří se rozhodnou, že chtějí zkusit žít „normální“ život, před kterým jsou ale od malička varováni a který je jim líčen jako nebezpečné a zákeřné místo ovládané Satanem.

Dítě, které je vychováváno rodiči-svědky, je se světem svědků „seznamováno“ již od svého narození. Tento svět je mu zprostředkováván jeho blízkými jako jediný možný a pevně se otiskuje do jeho vědomí. V průběhu primární socializace si tak dítě osvojuje ne-jenom to, co všechny ostatní děti jako např. základní dovednosti týkající se osobní hygieny, stolování, oblékání, hlavní zásady společenského chování, včetně samotného jazyka, ale také systém hodnot, norem, rolí a postojů svědků. Děti jsou vychovávány v souladu s učením svědků a rodiče-svědkové se zavazují, že dítě „povedou“ k víře. Již od narození se děti účastní společných shromáždění a chodí s rodiči do kazatelské služby, do které se aktivně zapojují.

„Chodili jsme na stání, s časopisama, úplně odmalinka a nás [slečnu Bílou a jejího bratra] to strašně bavilo, ale pamatuju si, když nás mamka připravovala do obvodu, tak jsme hráli scénky. Tak nás připravovala na to, že každéj nebude říkat: jó, já bych chtěl časopis. A jednou jako naši byli v pokojíku za dveřma a já jsem na ně zatukala a já se připravovala, co jim řeknu, a ještě než jsem se vůbec nadechla, otevřela ty dveře a ještě než jsem něco řekla, tak mamka: my nemáme zájem, a zavřela nám dveře. To byl takovej šok, že jsem začala brečet. (smích) Tak na to ráda vzpomínám.“ (slečna Bílá)

Svět, do kterého jsou děti svědků socializovány, se tak liší od světa ostatních dětí. Je vyplněn společnými setkáními se svědky, kteří formují jejich osobnost a předávají jim svůj pohled na svět. Děti svědků se učí vnímat sebe samé tak, jak je vnímají lidé, kteří mají jejich socializaci na starosti. Jelikož v jejich případě jsou těmito lidmi zejména svědkové, ať už rodiče či ostatní lidé ve sboru, definují tyto děti sebe samé jako svědky již od útlého věku a jsou vedeny k tomu, aby otevřeně mluvily o své víře. V okamžiku, kdy začnou navštěvovat školu, jsou nuceny vystoupit a vysvětlit ostatním dětem a zejména paní učitelce, proč se neúčastní některých aktivit. Jde zejména o činnosti v hodinách výtvarné a hudební výchovy, protože děti svědků neslaví Vánoce ani Velikonoce, ale také další světské svátky jako je Svátek matek či Den žen. Je obvyklé,

že ostatní děti ku příležitosti těchto svátků vyrábí ozdoby, dárečky či přáníčka. Děti svědků v takových hodinách musí žádat o náhradní činnost. Při hudební výchově pak odmítají zpívat státní hymnu a vánoční koledy.

Děti svědků jsou tak již od útlého věku nuceny mluvit o své víře. V tomto ohledu jsou na ně kladeny značné nároky na sebereflexi, protože rodiče nechávají na dítěti, zda se před druhými dětmi „přizná“ k tomu, že věří v Jehovu, a tudíž nemůže vyrábět vánoční ozdoby, nebo zda tak neudělá. V tomto případě je však upozorněno na důsledky, které jeho chování bude mít, tj. přestane se líbit Jehovovi a velmi zarmoutí svého Boha a své rodiče. Na druhé straně je třeba říci, že se rodiče-svědkové svým dětem opravdu věnují, tráví s nimi svůj volný čas a panují mezi nimi velmi hezké vztahy (alespoň to tak z vnějšího pohledu vypadá). Jedna z dívek svůj vztah s rodiči vylíčila takto:

„Holky ve třídě mi to (vztah s rodiči) záviděj. Tak jako někdy si to třeba neuvědomuju, že já takovýchle rodiče mám a druhý ne. A tak si to vždycky uvědomim, když oni [spolužačky] mi řeknou: já bych chtěla mít taky takový rodiče, jako máš ty.“ (slečna Hnědá)

Rozhodnutí o tom, zda se chce dítě nechat pokřtít, je ponecháno na jeho „svobodné“ vůli. Otázkou však zůstává, nakolik je tato vůle skutečně svobodná a jakému tlaku ze strany rodičů a ostatních svědků jsou tyto děti vystaveny. Pokud mohou soudit ze své vlastní zkušenosti, je na ně určitý tlak vyvíjen, i když si ho vůbec neuvědomují.⁴⁰ Dívky a ženy, se kterými jsem mluvila, se nechaly pokřtít ve věku čtrnácti až sedmnácti let. Kontext jejich křtu byl různý.⁴¹ Jedna z dívek mi své pokřtění popsala takto:

⁴⁰ Soudím tak podle toho, jakému tlaku jsem byla ze strany svědků vystavena já. Je třeba říci, že to bylo ale výhradně a jen ze strany starších bratrů. Tento tlak nebyl nijak silný, ale soustavný a vytrvalý. Bylo poměrně běžné, že se mě ptali, zda už začínám studovat Písmo či zda už jsem „s nimi“. Několikrát jsem si také vyslechla, že by byla „veliká škoda“, abych si ze svého pobytu mezi nimi odnesla pouze „jakousi práci“. Tyto otázky mě vždy překvapily, zvláště proto, že mi je pokládali muži, kterým jsem vysvětlila, že můj zájem o svědky je pouze „vědecký“. Na druhou stranu ode mě bylo asi naivní očekávat, že se těmito otázkám vyhnu.

⁴¹ Jedna z žen, se kterou jsem hovořila, se nechala pokřtít ještě za totality. V té době byli svědkové zakázáni a scházeli se pouze tajně. Pokud se někdo chtěl nechat pokřtít, dělo se tak buď doma ve vaně či v rybníce. Tato paní se nechala pokřtít v rybníce (paní Žlutá). Ostatní dívky se daly pokřtít až po roce 1989 na sjezdech. Přičemž čtrnáctiletá dívka absolvovala křest na sjezdu, kterého jsem se účastnila.

„Bylo to v roce 2006. Šestnáct mi bylo. 149 nás bylo. Byl to sjezd s mezinárodní účastí (...). Bylo to úžasný. Bylo to rozdělený na holky a na kluky, ale většinou to byli Češi. A o přestávkách tam měli [cizinci] pro nás připravený dárčky, různé záložky, kravaty, šátky. Strašně srdeční byli, tam byla tak příjemná atmosféra, že se nám ani nechtělo domů.“ (slečna Bílá)

Co tedy vede děti svědků k rozhodnutí nechat se pokřtít? Oslovené svědkyně jako nejdůležitější podnět uváděly svůj vztah s Bohem, který si pěstovaly již od útlého věku. *„To je proces, který u každého trvá různě dlouho, já jsem byla vychovávána ve víře a vztah k Bohu jsem si postupně vytvářela, až jsem se nakonec nechala pokřtít.“* (paní Žlutá) Pokřtění pro ně bylo jakýmsi přirozeným a logickým krokem v jejich vývoji. Zdá se, že největší překážku pro ně představovala obava, že zklamou. Jedna z dívek to vyjádřila takto:

„Rozhodovat se o tom, jestli se chceš nechat pokřtít, to je jako rozhodovat se potom, co jsi udělala řidičák na auto, jestli máš jezdit nebo ne. Je jasný, že máš strach, že se ti něco stane, že tě někdo nabourá, nebo že někomu ublížíš. A to samý je i s pokřtěním. Ale když si ten vztah s Jehovou pěstuješ, tak jdeš do toho i s těmahle rizikama.“ (slečna Fialová)

5. 2 Osloven/a v dospělosti

Seznamování dospívajícího či dospělého člověka se svědky probíhá za zásadně odlišné situace. Počet těch, kteří se se svědky setkali poprvé až v dospělém věku, tvoří ve zkoumaném sboru asi dvě třetiny osob. Navazování vztahů probíhá v kontextu současné společnosti. Jak bylo řečeno v kapitole 2. *3 Historické pozadí vzniku náboženské společnosti Svědkové Jehovovi*, povaha moderní společnosti je do značné míry dvojznačná, na jedné straně se lidem neustále otvírají nové možnosti v nejrůznějších oblastech jejich života, např. v oblasti trávení volného času, volby vzdělání a zaměstnání, navazování vztahů atd., na straně druhé však vznikají nové hrozby a nebezpečí. Sociální vztahy mezi lidmi se stávají méně osobní a méně intimní, nejsou závislé na místních kontextech, ale mohou se odehrávat v neomezených časoprostorových dimenzích, např. prostřednictvím internetové sítě. Fyzickou intimní blízkost tím ale nahradit nelze. Lidé jsou nuceni vkládat svou důvěru v abstraktní systémy, v neosobní principy a „anonymní druhé“ (Giddens 2003). Důsledkem těchto změn je proces individualizace, který s sebou přináší svobodu a odpovědnost za svůj vlastní život. Individualizace však u některých jedinců ústí v pocity strachu z vlastní budoucnosti a nutnosti hledat si ve světě své místo. Jednou z možností, jak se zbavit

obav a nalézt určité zázemí, pak představuje příslušnost k určité jasně vymezené skupině lidí. Takovou skupinou mohou být právě svědkové Jehovovi.

Seznámení se svědky obvykle probíhá tak, že je člověk osloven svědkem v průběhu kazatelské služby. „ (...) *takový dva mladý chlapci, jednomu mohlo bejt tak pětadvacet a druhýmu taky nějak tak, zazvonili tady, že jako jsou svědkové a že jako by si se mnou chtěli popovídat o náboženství, a já povídám tak pojďte dál a tak jsem je sem posadila a tak mi vyprávěli.*“ (paní Zelená) V případě zájmu dané osoby poté začne probíhat nejlépe jedenkrát týdně biblické studium, v jehož průběhu je zájemce dříve či později pozván na některé ze společných setkání svědků. Vyvrcholením celého procesu, který může trvat i několik let, je jeho rozhodnutí dát se pokřtít. Lidé, se kterými jsem mohla hovořit, se nechali pokřtít v průběhu jednoho roku až čtyř let od chvíle, co začali studovat.⁴²

5. 3 Osobní zkušenosti svědků, kteří se s vírou seznámili v dospělosti

První setkání se svědky

První setkání člověka se svědkem představovalo v životě osloveného člověka událost, které na něj měla zásadní vliv, a to i přesto, že nemuselo bezprostředně vést k zahájení studia. Na druhou stranu, v některých případech tomu tak skutečně bylo. Svědkové za těmito lidmi přišli a oni ať už ze zvědavosti nebo z jiného důvodu (např. jedna z žen sháněla Bibli), otevřeli své dveře (a svá srdce). Bylo jim nabídnuto bezplatné studium Bible a oni tuto nabídku přijali.

U většiny lidí však jejich první setkání se svědky nevedlo k probuzení žádného zájmu, ba naopak. Vyvolalo v nich negativní emoce a odmítnutí, a někdy trvalo dokonce několik dalších let, než je to, co kdysi slyšeli, znovu (u některých i v podání jiného svědka) oslovilo. Jedna z žen mi své první setkání se svědkem popsala takto:

⁴² Někteří se se svědky (v současné době je jim přibližně 70, 65, 40 let) seznámili ještě za totality a za totality se nechali pokřtít. Jiní navázali vztahy se svědky těsně před rokem 1989, ale jejich křest se odehrál až po roce 1989 na sjezdech (v současné době je jim přibližně 40 a 45 let). Ostatní ženy byly osloveny až po roce 1989 (v současné době je jim přibližně 60, 40 a 40 let). Věk lidí, se kterými jsem hovořila, se tedy v době jejich křtu se pohyboval v rozmezí 20- ti až 25- ti let, jen jedné ženě bylo více než 45 let.

„(...) potkali jsme bratra, svědka Jehovovýho (...), on se s námi dal do rozhovoru (...) a jako jestli berou, berou. Můj manžel bývalej měl prut, taky chytal ryby, a takhle jako začali mluvit a potom začal, jestli jsme někdy přemýšleli, jestli to všechno, to krásný, co tady je, jestli to má nějakýho původce, nějakýho stvořitele. No, tak to už jsme oba řekli, že jo, že si myslíme, že jo. No a já jsem se od toho jako distancovala, protože já jsem si říkala: támhle nákej s náma mluví o Bohu, to je divný (...), to já nechci, já si tak jako budu věřit doma jako doted'ka, já nepotřebuju jako tadydle to.“ (paní Modrá)

Toto první setkání probíhalo v různých kontextech, v zaměstnání, v podání manžela či rodičů přítele nebo na procházce, a přesto, že nevedlo k zahájení studia, zanechalo v oslovených znatelné stopy, v některých případech negativní, v jiných pozitivní.

„Učitelé“

I přesto, že první setkání se svědky, ve více než polovině případů nevedlo k navázání bližších vztahů, dříve či později se tak stalo a to zejména díky osobnímu příkladu konkrétního svědka. Člověka, který v lidech dokázal vyvolat zájem o Bibli a víru svědků, označuji jako „učitele“. Těchto osob mohlo být i více, obvykle šlo o dva jedince. Jejich postoje a zejména osobní příklad ve všech případech představovaly rozhodující momenty v životech oslovených lidí a vedly u nich k tomu, co jsem pojmenovala jako stav „prozření“. Osobní vlastnosti „učitele“ v oslovených vzbudily velmi silný dojem, *„(...) hlavně to, že to, co říkal, že podle toho žil, jinak když tohleto není, tak to nemá cenu.“* (pan Černý) Tito lidé je svých přátelským srdečným chováním a vytrvalým zájmem o jejich osobu dovedli k poznání, že to, co jim říkají, *„je skutečně pravda“*. (tato výpověď se opakovala u většiny oslovených)

Stavu „prozření“ předcházelo různě dlouhé období, ve kterém se jedinec rozhodoval, zda chce skutečně začít studovat Bibli či ne. Rozhodnutí, že se s ní chce seznámit, pak bylo výsledkem jakéhosi náhlého záblesku poznání, „prozření“, kdy si svědek uvědomil, že to, co mu „učitelé“ říkají, je nezpochybnitelné. Jedna z žen mi své „prozření“ popsala takto:

„ (...) a mně ti to najednou došlo. On začal mluvit o tom, že svět je dneska v takovymhle stavu a jak dlouho to bude ještě trvat, než lidi dovedou jakoby ten svět ke zkáze (...). Tak začal mluvit, že ta Bible to všechno předpověděla (...), že budou války, zemětřesení na jednom místě za druhým, že

se lidi se budou nenávidět, že budou špatný vztahy mezi lidma, že budou milovat rozkoše a takovýhle věci a já si říkala: no jo dyť to je, to je všechno tak.“ (paní Modrá)

Nemalou roli zde poté sehrála i samotná Bible. „Učitelé“ byli schopni vybrat zájemcům takovou pasáž, která odpovídala potřebám zájemců a podporovala jejich výpovědi. Šlo zejména o knihu Progoví. Studium Bible a další biblické literatury pak probíhalo pod „učitelovým“ vedením. Přátelství, které se mezi nimi postupně zrodilo, ve všech případech trvalo i poté, co se jedinec rozhodl nechat se pokřtít.

Překážky

V průběhu studia se zájemci ve všech případech začali potýkat s určitými překážkami a museli se vyrovnat s řadou ztrát. Všichni oslovení uvedli, že měli potíže se čtením Bible. Biblický text se jim špatně četl a byl pro ně nesrozumitelný. „(...) což taky člověk nepozná Bibli tak, že ji začne číst od začátku, což jsem udělala, takže jsem ji zase zavřela, protože jsem zjistila, že tomu nerozumím.“ (paní Červená) Tato potíž však byla rychle odstraněna již mnohokrát zmiňovanými publikacemi svědků, které vykládají biblický text, čtením Bible nejprve od Nového zákona a podporou ze strany „učitelů“. Dalším problémem, se kterým se museli zájemci vyrovnávat, byla postupná změna životního stylu, která s sebou nesla mnohá omezení. Zájemci se vzdávali různých věcí, od kouření, nadměrné konzumace alkoholu a návštěv diskoték, až po poslech určitých hudebních žánrů, četbu světských knih a neslavení svátků. Nemalé problémy zájemcům působila také kazatelská služba.

Všichni bez výjimky však tyto změny chápou jako „dar“ a nikoli jako omezení osobní svobody. „(...) nebýt toho, nepoznat pravdu, tak už dneska dávno nežiju (...) já jsem tak získal, strašně moc, to si ani nedovedete představit.“ (pan Černý) Na druhou stranu si ale většina z nich tyto ztráty nějakým způsobem kompenzuje a to např. tak, že pečou vánoční cukroví v průběhu celého roku a také si dávají dárky; četbu světské literatury vyměnili za četbu Bible a dalších publikací atd. Ke změnám došlo také v řadách jejich přátel, z nichž někteří byli nahrazeni „kvalitnějšími“ přáteli z řad svědků.

„My jsme měli spoustu přátel, než jsme se stali svědky, než jsme poznali pravdu, spoustu přátel, potom postupně když se s těma přáteli mluvilo o pravdě, odpadávali jako švestky, tak přestali být přáteli, koukali na nás všelijak, ale získali jsme noví a daleko kvalitnější a lepší.“ (paní Černá)

Tyto změny v životním stylu probíhali postupně s tím, jak zájemce poznával věrouku svědků. Ti, kteří se seznámili se svědky ještě v době komunismu, pak obvykle měli potíže s režimem.

Zisky

Co zájemci získali výměnou za změnu dosavadního způsobu života? Nejprve je nutné si uvědomit, v jaké životní situaci se tito lidé nacházeli. Vesměs byli ve věku kolem dvaceti až dvaceti pěti let, teprve hledali své místo ve světě, snažili se nalézt odpovědi na to, jaký je smysl jejich života, a děsila je představa smrti. Někteří se ve snaze najít řešení uchýlovali ke křesťanským či východním náboženstvím, jiní hledali odpovědi na dně pivních sklenic. Ale klid ani útěchu podle svých slov nenacházeli. Jedna z žen mi své rozpoložení popsala těmito slovy:

„Když jsem se v pětadvaceti provdala, tak jsem si říkala: tak, mám manželství, jsem spokojená, mám práci, která mě docela bavila (...), máme byt, a tak jsem si říkala: a co teď? Děti? Já jsem po tom nikdy netoužila mít děti, a tak jsem si říkala: a to je všechno od toho života?(...) A to přece není možný, aby to bylo všechno? To musí být něco víc, co člověka naplní ... no a tak mě to trápilo.“ (paní Modrá)

A v tomto stavu je zastihli svědkové. I když, jak bylo popsáno výše, více než polovina z nich na toto setkání reagovala odmítavě, přesto si i k nim svědkové cestu postupně našli. Co tedy bylo zájemcům nabídnuto? Byla to zejména jistota, naděje a hledaný smysl života. Jistota v podobě tvrzení, že to, co Bůh v Bibli přislíbil lidem, se skutečně naplní. Dále naděje na věčný život, který čeká každého, kdo žije v souladu s biblickými zákony, a smysl života ve sdělování této naděje ostatním lidem. Zvláště silnou motivaci pro zájemce pak představovala vyhlídka na věčný život a pro ty, kteří již neměli rodiče, naděje, že se s nimi znovu setkají.

„Oni začali o vzkříšení, že je naděje na vzkříšení, že se s ní [s maminkou] můžu potkat, že já se toho třeba dožiju nebo budu vzkříšená, že všichni lidi budou vzkříšení, že budou v té podobě, jako když zemřeli, takže ji poznám (...), a já jsem začala kvůli tomu studovat, abych se s ní viděla.“ (paní Zelená)

Kromě těchto duchovních věcí zájemci získali také řadu nových přátel, kteří se pro ně stali rodinou a oporou a s nimiž se seznámili na společných setkání svědků. Téměř všichni bez

výjimky si vysoce cení těchto setkání a vyzdvihují zejména to, že jsou po celém světě stejná a jednotná.

Z mého pohledu je nejzajímavější fakt, že výpovědi svědků v popisování svého života předtím, než poznali „pravdu“, byly téměř totožné. Všichni pátrali po tom, jaký směr dát svému životu. Vysvětlení této shody může být dvojí. Buď svědkové ve svém životě skutečně zažili jakousi etapu hledání vnitřního pokoje, anebo je tato shoda výsledkem snahy svědků zpětně si vysvětlit své jednání a dát mu určitý duchovní rozměr. To samé lze říci i o jednotlivých výpovědích týkající se toho, co svědkové získali. Ve všech dominují pojmy jako jistota, naděje, smysl života, vztah s Bohem, radost z předávání víry, vnitřní naplnění, vyrovnanost atd.

Reakce blízkých a předsudky

To, co se zájemci v průběhu studia dozvěděli, se bezprostředně poté snažili sdělit také svým blízkým. Setkávali se ale s odmítavými reakcemi. *„Rodina nejdřív byla proti, sestra si myslela, že jsem se zbláznila. Protože jsme si hodně rozuměly, tak jsem jí to hned vyklopila, prostě jak je to nádherný, aby to taky mohla poznat (...), ale odmítla a no mamka se zase bála.* (paní Modrá) Rodiče zájemců většinou měli obavy o osud svých dětí a snažili se jim studium rozmlouvat, k přerušení kontaktů mezi nimi ale nedošlo. Postupem let se rodiče obvykle smířili s tím, že se jejich dítě stalo svědkem. Pokud byly ženy vdané, jejich manželé už takové porozumění zpravidla neměli a tři manželství skončila rozvodem, zda to byl ale výsledek přijetí víry, to nelze v žádném případě jednoznačně říci. Na druhou stranu víra pomohla některým párům jejich vztah zachránit, případně stála u zrodu manželství nových.

Dříve či později byli zájemci konfrontováni s předsudky, které si lidé o svědcích vytvořili, a museli se vyrovnávat s reakcemi, se kterými se setkávali v průběhu kazatelské služby, jež se stala nedílnou součástí jejich života. Tyto předsudky a negativní reakce ze strany většinové společnosti však svědky pouze přesvědčují o pravdivosti jejich výkladu světa, protože jak pozitivní, tak negativní odezvy jsou do tohoto výkladu pevně zabudovány. *„Kdyby se všichni na nás jenom smáli, všude nás zvali dál, nemluvili o nás to, co není pravda, tak by se člověk neutvrdil v tom, že se splňuje to, co Ježíš předpověděl.“* (paní Červená) Negativní reakce potvrzují představu o blížícím se konci, pozitivní reakce pak povzbuzují svědky k ještě větší aktivitě.

Osobní vlastnosti

Po celou dobu studia byli zájemci povzbuzováni k tomu, aby začali žít v souladu s biblickými měřítky a rozvíjeli osobní vlastnosti, které Bible označuje jako „ovoce ducha“, k nim patří zejména láska, radost, pokoj, laskavost, dobrota atd. Zájemci byli povzbuzováni, aby tyto vlastnosti uplatňovali ve svém každodenním životě a usilovali o to „být jako Ježíš“, tudíž dokonalí. Vzápětí se však dovídali, že dokonalosti žádným způsobem dosáhnout nemohou. A jaký je tedy příkladný svědek? „*Určitě by nebyl dokonalejší. To zdůrazňuji, protože někdo si myslí, že se cítíme nadřazení, že si myslíme, že všechno děláme dobře, ale to není pravda. Protože čím víc to znáš, tím víc ty chyby na sobě vidíš.*“ (paní Šedá)

Pokud zájemci došli až sem, zbýval už jen poslední krok k tomu, aby se stali svědky, tedy nechali se pokřtít.

Vymezení se vůči společnosti a ostatním církvím

Svědkové své snahy orientují směrem do budoucnosti. Budoucnost je pro ně dobou, na kterou se těší, protože očekávají příchod Božího Království, které bude řešením všech současných problémů. „*Situace je dneska opravdu beznadějná, to v čem lidi žijou, to je obrovská tragédie, z toho není úniku, jedině Boží království je řešením.*“ (pan Černý) Jejich pojetí světa jim dovoluje rezignovat na jakékoli snahy, které by vedly ke zlepšení společenské situace. Tato představa jim dovoluje vytvářet zjednodušující soudy o většinové společnosti a vytvářet černobílé vidění světa, které se formuje na základě vymezení se vůči těm, kteří svědkové nejsou. Toto vymezení se svědkové snaží zdůrazňovat svým chováním vůči sobě navzájem, stylem oblékání, způsobem řeči a důrazem na život v souladu s biblickými příkazy, jednoduše řečeno životním stylem, o kterém tvrdí, že je odlišný a jiný od životního stylu většinové společnosti, jejíž členy někteří svědkové označují termínem „světáčky“.

Svědkové se vymezují také vůči ostatním církvím a to zejména vůči jejich věrouce. Zjednodušeně řečeno, svědkové haní u ostatních církví to, co tyto církve vyčítají jim. Jde zejména o samotné Boží jméno a jeho používání (např. „*Rada církví se dohodla, že vymažou jméno Jehova a budou ho prostě nazývat jménem Hospodin.*“ (paní Červená), výklad Písma (např. „*(...) jsem jasně viděla, že některý nauky jako třeba trojice, peklo a tak, že to fakt v Bibli není (...), že jiný*

náboženství učí jako do nebe, ale přitom nám všem lidem se líbí tady na zemi, jo?‘‘ (paní Modrá) a podobu shromáždění.

6. Subjektivní hodnocení

Při prvním setkání mě překvapila přátelská atmosféra, která panovala v sále. Lidé se srdečně zdravili, povídali si. Na jejich tvářích jsem viděla úsměvy, se kterými se obraceli jeden k druhému, jejich chování vypovídalo o tom, že mají radost ze společného setkání. Něco takové jsem opravdu nečekala, takže jsem byla opravdu mile překvapena. Po několika shromážděních jsem se však začala ptát, zda radost a nadšení není jen zástěrkou či přetvářkou, zda je vůbec možné, aby lidé projevovali jen pozitivní emoce. I když se vnějšimu pozorovateli může zdát, že vše, co vidí, je jen umělé a strojené, a člověk se tomuto hodnocení skutečně při povrchním pohledu neubrání, musím říci, že za celou dobu, kterou jsem se svědky strávila, jsem se nesetkala s falší, neupřímností či přetvářkou. A pokud ano, nebyla jsem schopná ji rozpoznat.

Co se týče věroučného systému, jsou pro svědky typické změny nejen ve výkladu *Svatého Písma- Překlada nového světa*, ale také změny v organizační struktuře, v podobě společných shromáždění a ve vzhledu a funkci časopisu *Strážné věže*. Za svého krátkého pobytu mezi svědky jsem byla svědkem jak změn v podobě shromáždění, tak změn týkajících se časopisu *Strážné věže*. Všechny tyto proměny však svědkové přijímají bez „reptání“ a naprosto oddaně. V případě, že by někdo vznesl námitky, musel by společnost opustit, resp. byl by vyloučen. Když si uvědomíme, že většina svědků má skutečné přátele pouze mezi svědky a také jejich příbuzní jsou svědkové, je jasné, že si raději odpustí případné výhrady, než aby byli vyloučeni a přišli o možnost stýkat se se svými blízkými. Tím se také dá vysvětlit bezmezná víra a důvěra svědků v to, co se píše v jejich literatuře a Bibli. Jejich život je řízen tím, co vedení organizace napíše v časopise *Strážná věž* nebo *Probud'te se!* Dále je třeba vzít v potaz, že odříznutí od této údajně jediné organizace Boha Jehovy je tím nejkrutějším trestem, který může svědka potkat.

Svědkové tvrdí a často zdůrazňují, že jsou „jiní“. Jsou ale skutečně tak odlišní od nás ostatních? Myslím si, že ne. I mezi námi jsou lidé, kteří se k sobě umí chovat slušně, kteří neholdují alkoholu a drogám, kteří žijí v pevných rodinných svazcích, a přesto nejsou svědky Jehovými.

Mezi svědky vznikají přátelské vztahy, kterých si velmi cení a váží. Tuto vzájemnost si svědkové dokázali udržet i poté, co se již nemuseli stýkat tajně. Je to dáno tím, že sbor nemá více než padesát pět členů, takže lidé se navzájem znají a přátelí, a také tím, že spolu tráví velké množství času a to buď na shromážděních, nebo v rámci kazatelské služby. Na jedné straně mohou jen obdivovat, s jakou oddaností a vytrvalostí provádí tuto službu, která by měla pomoci nevěřícím v tom, aby „prohlédli“. Způsob, jakým to svědkové dělají, však v oslovovaných v mnoha případech vzbuzuje negativní a odmítavé reakce. Na druhé straně je z přednášek i chování (některých) starších bratrů cítit určitý náznak opovrhování těmi, kteří jejich víru odmítají. Oni sami však takové hodnocení odmítají.

Závěr

Svědkiem člověk nemůže být bez organizace, která hraje v životě každého svědka rozhodující roli. Nejnižší organizační stupeň tvoří sbor, který se pro svědka stává novou rodinou. Nalézá zde lidi, kteří věří tomu samému, žijí život se stejnými ideály, (které jsou do značné míry určovány světovým ústředím svědků v New Yorku, jež vydává věroučné publikace, podle kterých svědkové řídí svůj život), obrací se k tomu samému Bohu a co je nejdůležitější, je s nimi v pravidelném a poměrně úzkém kontaktu, který se odehrává během shromáždění, kazatelské služby a čtvrtěčních setkání.

V rámci společnosti mohou svědkové uspokojovat mnohé své potřeby. V porovnání s Maslowovou hierarchií potřeb, jak vyplývá z rozboru rozhovorů, zde svědkové nalézají jak pocit jistoty a bezpečí, tak pocity lásky a náklonnosti. Dostává se jim zde i úcty a uznání od ostatních svědků a do určité míry i možnosti seberealizace v mezích určených organizací (např. neustálé sebevzdělávání prostřednictvím literatury a snaha o zdokonalování se v kazatelské službě či v uplatňování biblických zásad). Také v případě hmotné nouze je organizace schopna díky svým obětavým členům zabezpečit jedince i po této stránce (např. poskytnutím přístřeší či finanční pomoci).

Co se týče procesu, kterým prochází jedinec (tedy alespoň ten, který se svědky seznámil až v dospělosti) na své cestě „stávání se svědkem“, lze pozorovat určitý obecný postup v krocích, jak je popsal Abgrall. Ve fázi „vábení“ je s jedincem navázán kontakt. Jak jsme viděli, ne vždy je tento krok hned na první pokus úspěšný a někdy trvá i několik let, než se kontakt skutečně podaří navázat. Ve druhé fázi, kterou Abgrall označuje jako „přesvědčování“, jedinec na základě svého seznámení s naukou svědků a také se svědky samotnými dochází k závěru, že se chce také stát svědkem. V poslední fázi, ve fázi „fascinace“, pak své rozhodnutí uskuteční. Tyto tři kroky však tvoří pouze jakousi základnu, která je ve skutečnosti mnohem složitější a barvitější, je zde okamžik jakéhosi „prozření“, který je doprovázen změnou životního stylu, vyrovnávání se s reakcemi okolí atd.

Jak jsme mohli vidět, společná setkání svědků jsou klíčová jednak pro organizační chod sboru, jednak pro navazování a upevňování vzájemných vztahů mezi svědky. Neméně důležité je také posilování víry, ke kterému dochází v rámci programu. Prostřednictvím společných setkání se uplatňuje sociální kontrola, která se projevuje jak v oblasti formální, tak ne-

formální. Požadavkům organizace se přizpůsobuje způsob vyjadřování a oblékání, životní styl, hodnotový řebříček svědků, atd. Jejich život je tak vírou (a organizací) ovlivněn ve mnoha rovinnách.

Ve čtvrté kapitole jsem se pokusila popsat hlavní formy kazatelské služby, která představuje jeden z nejcharakterističtějších rysů organizace. V současné době se nejvíce používá služba dům od domu, služba na stanovišti nebo příležitostná služba, která až do roku 1989 představovala jediný možný způsob oslovování zájemců. Tyto způsoby misie jsou podle svědků nejúčinnější a to proto, že zde dochází k osobnímu kontaktu mezi svědkem a potenciálním zájemcem. I když toto první setkání nemusí být úspěšné v tom smyslu, že by vedlo k zahájení biblického studia, zanechává v oslovených určité stopy.

Při osobním kontaktu svědka s osloveným hraje velmi důležitou roli vystupování svědka, jeho oděv a komunikace. Svědkové se snaží v lidech vzbuzovat důvěru, protože jediné tak s nimi mohou navázat užší kontakt. V mnoha případech to je právě osobní příklad některého ze svědků, který u jedince probudil zájem o studium Bible.

Způsoby, jakým svědkové získávají nové členy, jsou tedy dva. Buď se svědkem může stát jedinec, který byl vychován rodiči-svědky, nebo člověk, který byl svědky osloven až v dospělosti. Na základě provedených rozhovorů lze s určitým zjednodušením říci, že v prvním případě hrál při rozhodování žen o tom, zda se chtějí stát svědkyněmi, důležitou roli zejména jejich vztah s Bohem, který v nich byl pěstován už od útlého věku rodiči. Některé svědkyně po svém pokřtění podle svých slov dokonce pocítily prohloubení a zintenzivnění tohoto vztahu. V druhém případě se lidé se svědky seznámili v průběhu jejich kazatelské služby. V některých případech bylo poté zahájeno biblické studium, jehož vyvrcholením se stalo rozhodnutí člověka dát se pokřtít. Zkušenosti lidí, kteří svědky poznali v dospělém věku, a žen, které byly vychovány rodiči-svědky, byly představeny v předchozí kapitole.

I když se tedy svědkové velmi snaží odlišovat se od lidí, kteří nejsou svědky, distancovat se od dění ve světě a od ostatních církví a náboženských skupin, jejich snaha o šíření „dobré zprávy“ je neustále vede ke kontaktu s tímto prostředím. Ve svém výsledku má tedy jejich vztah k okolí ambivalentní povahu, která je charakterizována napětím mezi uzavřením se do sebe a otevřením se okolnímu světu.

Seznam literatury

- Abgrall, J.- M. 2000, *Mechanismus sekt*. Praha, Karolinum.
- Barrett, David V. 1998, *Sekty, kulty, alternativní náboženství*. Praha, nakl. IŽ, s.r.o.
- Bauman, Z. 2004, *Myslet sociologicky*. Praha, nakl. SLON.
- Berger, P. – Luckmann, T. 1999, *Sociální konstrukce reality*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Bowie, F. 2008, *Antropologie náboženství*. Praha, Portál.
- Drápela, V. 1997, *Přehled teorií osobnosti*. Praha, Portál, 111-154.
- Disman, M. 2000, *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Univerzita Karlova, Praha, Karolinum.
- Durkheim, É. 2002, *Elementární formy náboženského života*. Praha, Oikomenh.
- Gabriel, K., Reuter, H.- R., 2004, *Religion und Gesellschaft*. Paderborn, UTB- Verlag.
- Geertz, C. 2000, *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Praha, nakl. SLON.
- Giddens, A. 1999, *Sociologie*. Praha, Argo.
- Giddens, A. 2003, *Důsledky modernity*. Praha, nakl. SLON.
- Hendl, J. 2005, *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha, Portál.
- Jandourek, J. 2003, *Úvod do sociologie*. Praha, Portál.
- Keller, J. 2004, *Úvod do sociologie*. Praha, SLON.
- Křivohlavý, J. 1988, *Neverbální komunikace: řeč pohledů, úsměvů a gest*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství
- Leix, A. 2003, K problematice transkriptu v sociálních vědách. *Biograf*, No 31: 53 odst.
- Nešpor, Z., Lužný, D. 2007, *Sociologie náboženství*. Praha, Portál.
- Plháková, A. 2005, *Úvod do obecné psychologie*. Praha, Academia, 268-370.
- Partridge, Ch.(ed.) 2006a, *Encyklopedie nových náboženství: nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*. Praha, Knižní klub.
- Partridge,Ch. (ed.) 2006b, *Lexikon světových náboženství*, Praha. Slovart.
- Renzetti C. M., Curran, D. J. 2003, *Ženy, muži a společnost*. Praha, Karolinum.
- Scheffel, D. Z. 1992, Antropologie a etika ve východní Evropě. *Národopisný věstník československý*, No 9: 3-10 odst.
- Strauss, A. L., Corbinová, J. 1999, *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice, Albert.
- Václavík, D. 2007, *Sociologie nových náboženských hnutí*. Praha, Malvern.
- Vojtíšek, Z. 1998, *Netradiční náboženství u nás*. Praha, Dingir.
- Vojtíšek, Z. 2007, *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*. Praha, Beta Books.

Vojtíšek, Z., 2004, *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha, Portál.

Weber, M. 1998, *Sociologie náboženství*. Praha, Vyšehrad.

Zákon č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností.

Publikace, které byly poskytnuty svědky

Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc.

Svědkové Jehovovi, Hlasatelé Božího království. 1993

Co Bible doopravdy říká? 2005

Písně Božího Království. 1991

„Zachovávejte se v Boží lásce“. 2008

Strážná věž – studijní vydání a Strážná věž. 2007-2009

Probudte se! 2007-2009

Internetové odkazy

oficiální stránky svědků Jehovových

[http:// www.watchtower.org](http://www.watchtower.org)

[http:// www.jw-media.org](http://www.jw-media.org)

stránky nezávislého informačního fóra o Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi

[http:// www.straznavez.cz](http://www.straznavez.cz)

stránky Ministerstva kultury České republiky

Zápis z jednání ministerstva kultury se zástupci svědků Jehovových dne 3. 4. 2006,

[http:// www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=367](http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=367)

ostatní

Beňová, M. 1998, Právní systém kongregačních církví a zřízení Církve bratrské.

Revue pro církevní právo No: 10. Dostupné na [http:// spcp.prf.cuni.cz/1-10/benova.htm](http://spcp.prf.cuni.cz/1-10/benova.htm)

Nosková, J. 2004, Tazatel, dotazovaný – dočasní „přátelé“?. *Biograf* 35: 15 odst. Dostupné na <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=3511>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Osnova rozhovoru se svědky, kteří se s vírou seznámili až v dospělosti (text)

Příloha č. 2: Osnova rozhovoru se svědky, kteří byli vychováváni rodiči-svědky (text)

Příloha č. 3: Transkripční tabulka (tabulka)

Příloha č. 4: Harmonogram sjezdového dne (obrázek)

Příloha č. 5: Stručná charakteristika respondentek a respondenta v číslech (tabulka)

Příloha č. 1: Osnova rozhovoru se svědky, kteří se s vírou seznámili až v dospělosti

- Jak dlouho jste svědkem?
- Jaký byl Váš život předtím, než jste se stal/a svědkem?
 - *jak byste popsal/a Vaši životní situaci*
- Můžete mi prosím popsat Vaše první setkání se svědky?
 - *kdy*
 - *kde*
 - *za jakých okolností, podmínek*
 - *jaké jste měl/a pocit*
 - *kolik Vám bylo let*
- Vzpomínáte si na člověka, který Vám říkal o Bibli?
 - *udržujete s ním bližší vztahy i teď?*
- Můžete mi prosím popsat, co následovalo po Vašem prvním setkání se svědky?
 - *seznamování se svědky*
- Čím bylo motivováno Vaše rozhodnutí stát se svědkem a vstoupit do sboru
 - *víra*
 - *lidé, sbor*
 - *Písmo*
- Co Vám dal Váš vstup do sboru?
- Co Vám vzal Váš vstup do sboru?
 - *přátelé*
 - *koničky*
- Jaké byly reakce Vašeho okolí na Vaše rozhodnutí stát se svědkem?
 - *reakce rodičů*
 - *reakce dětí*
 - *reakce přátel*
 - *reakce zaměstnavatele*

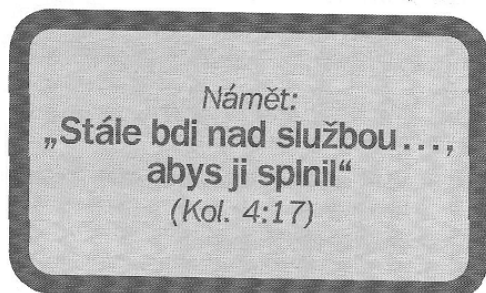
Příloha č. 2: Osnova rozhovoru se svědky, kteří byli vychováni rodiči-svědky

- Jak dlouho jste svědkem?
- Bylo Vaše pokřtění výsledkem spontánního rozhodnutí nebo jste o tom přemýšlel/a delší dobu?
 - *pamatujete si na svůj křest?*
 - *změna pozice ve sboru po křtu*
- Čím bylo motivováno Vaše rozhodnutí stát se svědkem a vstoupit do sboru?
 - *víra*
 - *lidé, sbor*
 - *Písmo*
 - *rodiče: kolik prostoru Vám dali při rozhodování*
 - *sourozenci*
- Když porovnáte své dětství s dětstvím ostatních dětí, lišilo se v něčem? Nechybělo Vám něco?
 - *neslavení svátků*
 - *pevná, úplná rodina*
 - *+ / -*
- Měl/a jste v dětství nějakého koníčka?
- S jakými reakcemi jste se setkával/a, když jste mluvil/a o své víře?
 - *ze strany spolužáků*
 - *ze strany přátel*
 - *ze strany učitelů*
- S kým jste studovala Bibli?
 - *rodič, rodiče*
 - *osoba ze sboru*
- Koho považujete za své svého nejlepšího přítele?
- Pamatujete si na své první zážitky, zkušenosti ze sboru?
 - *sál*
 - *domácí prostředí*
- Pamatujete si své první zážitky, zkušenosti s kazatelskou službou?

Příloha č. 3: Transkripční tabulka

oznámení, klesavá kadence, konec výpovědi	.
otázka, stoupavá kadence	?
rychlé dokončení výpovědi a začátek nové	/
zvolání	!
váhání, přemýšlení	hmm
souhlas, přitakání	ihm
odkašlání	ehr
důraz	text
pokračování ve výpovědi druhou osobou	=
odmlčení se na dobu tří vteřin	...
odmlčení se na dobu šesti vteřin
nesrozumitelný úsek s délkou odmlky	(? čas)
zvolání	!
poznámka přepisovatelky	[text]

Příloha č. 4: Harmonogram sjezdového dne (obrázek)

Dopolední program

- 9.40 Hudba
- 9.50 Píseň č. 148 a modlitba
- 10.00 Službu považuj za nanejvýš důležitou
- 10.15 Jak překonávat překážky, které nám ve službě mohou bránit
- 10.40 Pěstuj to, co jsi zasel
- 10.55 Píseň č. 43 a oznámení
- 11.05 Doporučujeme se jako služebníci
- 11.35 Zasvěcení se Bohu a křest
- 12.05 Píseň č. 202

Odpolední program

- 13.20 Hudba
- 13.30 Píseň č. 48
- 13.35 Vyprávění zážitků
- 13.45 Shrnutí Strážné věže
- 14.15 Ze služby mají radost mladí i letití
- 14.30 Mladí, kteří plní svou službu
- 14.45 Píseň č. 107 a oznámení
- 14.55 Velmi si važte služby, která nám byla svěřena
- 15.55 Píseň č. 181 a modlitba

SAD-pgm09-B

Printed in Germany

Příloha č. 5: Stručná charakteristika respondentek a respondenta v číslech

pseudonym	pří- bližný věk	počet let uplynulých od křtu/ rok křtu	délka studia	příbuzenský vztah s ostatními respo- dentkami/ responden- tem	
pan Černý	70 let	42 let/ 1968	1 rok	manžel paní Černé a otec paní Žluté	první setkání se svědky i křest proběhl před rokem 1989
paní Černá	65 let	42 let/ 1968	1 rok	manželka pana Černé- ho a matka paní Žluté	
paní Červená	40 let	21 let/ 1988	necelý 1 rok	vdaná za svědka, mat- ka slečny Bílé	
paní Běžová	45 let	18 let/ 1991	3 roky	vdaná za svědka	první setkání se svědky proběhlo před rokem 1989, křest až po roce 1989
paní Modrá	40 let	19 let/ 1990	4 roky	rozvedená s nesvědkem, dnes vdaná za svědka	
paní Šedá	40 let	19 let/ 1990	1 rok	rozvedená s nesvěd- kem	první setkání se svědky i křest proběhl až po roce 1989
paní Zelená	60 let	16 let/ 1993	3 roky	vdaná za nesvědka, matka paní Růžové a babička slečny Fialové	
paní Růžová	40 let	16 let/1993	3 roky	rozvedená s nesvěd- kem, dnes vdaná za svědka, dcera paní Ze- lené, matka slečny Fia- lové	
paní Žlutá	45 let	30 let/ 1979		vdaná za svědka, dcera pana a paní Černých	děti vychova- né rodiči- svědky
slečna Fialová	19 let	1 rok/ 2008		vnučka paní Zelené, dcera paní Růžové	
slečna Bílá	19 let	3 roky/ 2006		dcera paní Červené	
slečna Hnědá	14 let	2 měsíce/ 2009		dcera rodičů-svědků	